UiO : Det juridiske fakultet

Bankers plikt til å avvise og avvikle kundeforhold grunnet forhold knyttet til hvitvasking

– en fremstilling av reglene i hvitvaskingsloven §§ 21 og 24 og finansavtaleloven §§ 14 og 21

Kandidatnummer: 589

Leveringsfrist: 25. november 2018

Antall ord: 17 589

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING ... 1

1.1 Tema ... 1
1.2 Problemstillinger ... 2
1.3 Aktualitet ... 2
1.4 Metode og rettskilder ... 3
1.4.1 Nytt hvitvaskingsregelverk ... 3
1.4.2 Rettskildebildet ... 3
1.5 Avgrensninger og presiseringer ... 5
1.6 Fremstillingen videre ... 6

2 NOEN UTGANGSPUNKTER FOR HVITVASKINGSREGELVERKET ... 7

2.1 Begrepet «hvitvasking» ... 7
2.2 Hvitvaskingsprosessen ... 8
2.3 Risikobasert tilnærming ... 9
2.4 Grunnleggende formål og hensyn med hvitvaskingsregelverket ... 10
2.4.1 Hensyn bak reglene om avvisning og avvikling av kundeforhold ... 13

3 AVVISNING AV NYE KUNDER OG TRANSAKSJONER ... 15

3.1 Oversikt ... 15
3.2 Avvisning etter hvitvaskingsloven § 21 ... 15
3.2.1 Lovtekst og virkeområde ... 15
3.2.2 Gjenstand for avvisning ... 16
3.2.3 Risikobasert tilnærming ved gjennomføring av kundetiltak ... 17
3.2.4 Gjennomføring av kundetiltak ... 18
3.2.5 Kundetiltak for fysiske personer ... 20
3.3 Avvisning etter finansavtaleloven § 14 ... 21
3.3.1 Lovtekst og virkeområde ... 21
3.3.2 Gjenstand for avvisning ... 22
3.3.3 Saklighetskravet ... 24
3.3.4 Avvisningsgrunnlag for avtaler om grunnleggende betalingstjenester ... 25
3.4 Saker om avvisning knyttet til hvitvasking ... 26
3.5 Oppsummering ... 29

4 AVVIKLING AV ETABLERTE KUNDEFORHOLD ... 31

4.1 Oversikt ... 31
4.2 Avvikling etter hvitvaskingsloven § 24 ... 31

4.2.1 Lovtekst og virkeområde ... 31
4.2.2 Gjenstand for avvikling ... 32
4.2.3 Risikobasert tilnærming ved løpende oppfølging ... 33
4.2.4 Gjennomføring av løpende oppfølging ... 33
4.3 Avvikling etter finansavtaleloven § 21 ... 34
4.3.1 Lovtekst og virkeområde ... 34
4.3.2 Bankers oppsigelsesrett ... 35
4.3.3 Bankers hevingsrett ... 37
4.4 Saker om avvikling knyttet til hvitvasking ... 38
4.5 Oppsummering ... 40

5 KONTRAHERINGSPLIKTENS RETTSLIGE FORANKRING ... 41

5.1 Kontraheringsplikt som en begrensning i avtalefriheten ... 41
5.2 Bankers alminnelige kontraheringsplikt etter finansavtaleloven § 14 ... 41
5.2.1 Hensyn bak bankers kontraheringsplikt ... 42
5.2.2 Omfanget av kontraheringsplikten ... 42
5.3 Bankers utvidede kontraheringsplikt for grunnleggende betalingstjenester ... 44
5.4 Legitimasjonskrav ... 44
5.5 Bortfall av kontraheringsplikt ... 46
5.6 Oppsummering ... 46

6 AVSLUTTENDE BEMERKNINGER ... 47

7 KILDEREGISTER ... 49

1 Innledning

1.1 Tema

Denne oppgaven behandler hvitvaskingsregelverkets krav til å avvise og avvikle kundeforhold, og gir en fremstilling av forholdet mellom bankers ivaretagelse av sine forpliktelser etter hvitvaskingsregelverket og deres kontraheringsplikt etter finansavtaleloven[1].

Å åpne en bankkonto eller utføre betalinger gjennom banksystemet anses å være en selvfølge i et moderne samfunn som alle borgere både trenger og har rett til.[2] Som følge av ny teknologi og økende digitalisering når det gjelder betalingsinfrastruktur, kan det hevdes at tilgang til grunnleggende banktjenester er en viktig forutsetning for deltagelse i samfunnet. Lønnsutbetalinger, sosiale ytelser, skatteoppgjør mv. er eksempler på viktige utbetalinger som utbetales til mottakerens bankkonto. Tilgang til slike tjenester forutsetter at mottaker har en bankkonto og et kundeforhold i en bank.

Utgangspunktet etter norsk rett er at banker har en *kontraheringsplikt* etter finansavtl. § 14. Det innebærer at banker har en plikt til å «ta imot bankinnskudd eller utføre betalingstjenester på vanlige vilkår», med mindre det foreligger en «saklig grunn» for avvisning.[3] En saklig grunn til avvisning kan være dersom banken ikke kan ivareta forpliktelsene etter hvitvaskingsregelverket.[4]

Utviklingen mot en stadig mer globalisert verden innebærer blant annet at penger flyttes mer effektivt enn noen gang.[5] For bank- og finansnæringen vil den økte hyppigheten av betalinger og overføringer innebære en risiko for å bli brukt som mellommann for overføringer av midler som stammer fra kriminell aktivitet.[6] Økonomisk kriminalitet utgjør et alvorlig samfunnsproblem. I den forbindelse er det avgjørende at lovgivningen setter klare rammer for tiltak mot hvitvasking for å verne samfunnet mot økonomisk kriminalitet, herunder hvitvasking.

Dersom banken ikke kan gjennomføre kundetiltak etter hvitvaskingsloven[7], skal den hverken etablere kundeforholdet eller utføre transaksjonen, jf. hvvl. § 21. Det samme gjelder dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres som ledd i løpende oppfølging av kundeforholdet, jf. hvvl. § 24. Det er i disse tilfellene det blir tale om avvisning og avvikling av kundeforhold, som er oppgavens tema.

---

1 Lov 25. juni 1999 nr. 46 om finansavtaler og finansoppdrag (finansavtl.).

2 Innst. 271 L (2017–2018) s. 12.

3 Finansavtl. § 14 første ledd.

4 Grøttjord (2014) s. 102.

5 Prop. 40 L (2017–2018) s. 7.

6 Baselkomiteen (1988), punkt «I. Purpose».

7 Lov 1. juni 2018 nr. 23 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvvl.).

1.2 Problemstillinger

Oppgavens overordnede problemstilling er i hvilken grad banker har plikt til å avvise og avvikle kundeforhold som følge av forhold knyttet til hvitvasking, og om denne plikten begrenses av kontraheringsplikten etter finansavtl. § 14 første ledd. For å vurdere den overordnede problemstillingen reises tre underproblemstillinger.

For det første er det spørsmål om når banker må avvise nye kunder eller transaksjoner. Etter hvvl. § 21 skal avvisning skje dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres. Det rettslige grunnlaget for å avvise en kunde eller transaksjon følger imidlertid av finansavtl. § 14 første ledd som sier at det må foreligge «saklig grunn» for slik avvisning.

For det annet er det spørsmål om når banker må avvikle eksisterende kundeforhold. Etter hvvl. § 24 fjerde ledd skal avvikling skje dersom kundetiltak som ledd i den løpende oppfølgingen av kundeforholdet ikke kan gjennomføres. Det rettslige grunnlaget for å avvikle kundeforhold følger av finansavtl. § 21. Også her er det vilkår om «saklig grunn» for slik avvikling.

For det tredje er det spørsmål om innholdet i bankers kontraheringsplikt og hvor omfattende plikten er. Spørsmålet er om banker er forpliktet til å etablere kundeforhold, og om kontraheringsplikten etter finansavtl. § 14 setter skranker for hvitvaskingsregelverket.

1.3 Aktualitet

30. april 2018 ble det avsagt dom i Oslo tingrett som viser relevansen av oppgavens problemstilling.[8] Saken gjaldt både hvorvidt en norsk bank hadde grunnlag for oppsigelse av en inngått kontoavtale etter finansavtl. § 21 og avslag på søknad om ny konto etter finansavtl. § 14 første ledd. Begrunnelsen for både oppsigelsen og avslaget på kontosøknad var risiko for hvitvasking grunnet handel med bitcoin, en type kryptovaluta hvor eieren av valutaen ikke fremgår direkte. Retten la til grunn at kundens omsetning av bitcoin innebar en risiko for hvitvasking og at banken derfor hadde en plikt etter hvitvaskingsloven 2009[9] § 10 første ledd til å avvikle kundeforholdet. Risikoen for hvitvasking utgjorde ifølge retten «klart saklig grunn» for banken til å si opp kundeforholdet og avslå søknad om konto.[10] Saken er anket til lagmannsretten, og vil trolig behandles i 2019.[11] Dommen er derfor ikke rettskraftig.[12]

---

8 17-173396TVI-OTIR/01.

9 Lov 6. mars 2009 nr. 11 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvvl. 2009).

10 Oslo tingretts dom av 30. april 2018, s. 7–8.

11 Vanvik (2018).

12 Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) § 19-14.

19. september 2018 varslet Danske Banks administrerende direktør Thomas Borgen sin avgang etter at en stor hvitvaskingsskandale i banken ble kjent.[13] Det foregår pågående etterforskning i en rekke land for flere mulige brudd på hvitvaskingsregelverket via Danske Banks estiske filial.[14] Det er antatt at banken kan ilegges bøter på 12,6 milliarder danske kroner som følge av manglende kontroll- og internrutiner knyttet til deres kundeportefølje.[15] I forlengelsen av hvitvaskingsskandalen i Danske Bank, har flere av de største bankene i Norge og ellers i Norden tatt grep for å unngå å havne i tilsvarende skandaler knyttet til hvitvasking. Ett av grepene som den nordiske banken Nordea har tatt, er å «sparke» en rekke kunder.[16]

Disse sakene illustrerer at spørsmålene om avvisning og avvikling av kundeforhold er aktuelle problemstillinger, særlig i forbindelse med ikrafttredelsen av ny hvitvaskingslov.

1.4 Metode og rettskilder

I oppgaven anlegges et rettsdogmatisk perspektiv. Det innebærer at rettskildene anvendes for å klarlegge gjeldende rett. Formålet med oppgaven er å fastlegge innholdet i reglene om bankers plikt til å avvise og avvikle kundeforhold grunnet forhold knyttet til hvitvasking. Oppgaven bygger på alminnelig juridisk metode slik den er utviklet i høyesterettspraksis. I det følgende knytter jeg enkelte bemerkninger til oppgavens metodiske utfordringer og det klargjøres hvilke rettskilder som er av sentral betydning for å besvare oppgavens overordnede problemstilling.

1.4.1 Nytt hvitvaskingsregelverk

Hvitvaskingsloven av 2009 ble nylig avløst av ny hvitvaskingslov av 2018. Den nye hvitvaskingsloven med forskrift trådte i kraft 15. oktober 2018.[17] En utfordring ved dette er at det finnes begrenset med rettskilder ut over lovforarbeidene som omhandler den nye hvitvaskingsloven. Bestemmelsen som gjelder følgene av at kundetiltak ikke kan gjennomføres, videreføres i stor grad i den nye loven.[18] Praksis og tolkning av tidligere hvitvaskingsregelverk vil derfor være av sentral betydning.

1.4.2 Rettskildebildet

Oppgavens sentrale rettskilder er hvitvaskingsloven som nylig har trådt i kraft og finansavtaleloven, sammenholdt med forarbeider til disse lovene. Hvitvaskingsloven fra 2009 er relevant for tolkningen av den nye hvitvaskingsloven. Oppgavens problemstilling har lite

---

13 Kolberg (2018).

14 Heltne (2018).

15 Kvale (2018).

16 Torgersen (2018).

17 Forskrift 14. september 2018 nr. 1326 om ikraftsetting av lov 1. juni 2018 nr. 23 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering.

18 Prop. 40 L (2017–2018) s. 89.

dekning i juridisk litteratur, men litteraturen anvendes i den grad det kaster lys over tolkningen og forståelsen av reglene.

Det finnes få avgjørelser fra domstolene som knytter seg til oppgavens problemstilling. Det er generelt sett begrenset med høyesterettsrettspraksis på hvitvaskingsområdet. Avgjørelsene fra Høyesterett som angår hvitvasking, går i all hovedsak ut på det strafferettslige aspektet ved hvitvasking og befinner seg ikke i kjernen av reglene som følger av hvitvaskingsregelverket.[19] Oslo tingrett avsa nylig en dom om avvisning og avvikling av kundeforhold grunnet forhold knyttet til hvitvasking.[20] I utgangspunktet har avgjørelser fra underrettene normalt sett begrenset vekt som rettskilde.[21] Tingrettdommens vekt må vurderes konkret ut fra hvilke argumenter som kan utledes av den.[22] Til tross for dommens begrensede rettskildemessige vekt, vil den kunne tjene som et godt eksempel på når reglene om avvisning og avvikling av kundeforhold kan komme på spissen.

Konsekvensen av at det er begrenset med rettspraksis som belyser oppgavens problemstilling er at andre rettskilder har særlig betydning for å fastslå innholdet og rekkevidden av avvisnings- og avviklingsreglene etter henholdsvis hvitvaskingsloven og finansavtaleloven. Reelle hensyn vil være en viktig rettskilde ettersom oppgavens problemstilling treffer i skjæringspunktet mellom to viktige hensyn. På den ene siden gjelder bankenes kontraheringsplikt og på den annen side bankenes plikt til å overholde forpliktelser etter hvitvaskingsloven.

Oppgavens problemstillinger belyses av praksis fra Finansklagenemnda Bank. Disse avgjørelsene er rådgivende uttalelser og ikke rettslig bindende for partene. Det fremgår imidlertid av forarbeidene til finansavtaleloven at det kun er en svært liten andel av avgjørelsene der finansinstitusjonene ikke følger nemndas avgjørelser.[23] Selv om avgjørelsene ikke er rettslig bindende for partene, er det i litteraturen slått fast at nemndspraksis kan ha rettskildemessig vekt i tilfeller hvor gjeldende rett er åpen eller uklar.[24] Praksis fra Finansklagenemnda Bank vil tjene som eksempler på hvordan regelverket anvendes i den enkelte sak. I de enkelte sakene trekker nemnda særlig frem viktige hensyn bak hvitvaskingsloven som begrunnelse for avvisning og avvikling av kundeforhold.

---

19 Slik som Rt. 2008 s. 645, Rt. 2010 s. 1638 og Rt. 2011 s. 1.

20 17-173396TVI-OTIR/01.

21 Eckhoff og Helgesen (2001) s. 162.

22 Tøssebro (2015) s. 329.

23 Ot.prp. nr. 41 (1998–1999) s. 88.

24 Bankklagenemnda (2000) s. 11.

Hvitvaskingsloven gjennomfører EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv[25] (heretter direktivet). Av relevans for oppgavens problemstilling stiller direktivet blant annet strengere krav til gjennomføringen av kundetiltak enn tidligere. Homogenitetsprinsippet som følger av EØS-avtalen[26] art. 6 tilsier at hvitvaskingsloven skal forstås i samsvar med direktivet.

Gjennomføringen av direktivet bygger videre på et stort antall anbefalinger fra Financial Action Task Force (FATF). FATF er en mellomstatlig organisasjon med formål om å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering.[27] EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv bygger på FATFs reviderte anbefalinger fra 2012 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering.[28] Det er fremhevet i litteraturen at anbefalingene er «det mest effektive og innflytelsesrike instrumentet på hvitvaskingsområdet»[29]. EU-domstolen har slått fast at etter revisjonen og utvidelsen av anbefalingene fra FATF i 2003, skal hvitvaskingsdirektivet tolkes i samsvar med disse anbefalingene.[30] Anbefalingene er derfor relevante for tolkningen av reglene om avvisning og avvikling av kundetiltak som følger av direktivet, herunder gjennomføring av kundetiltak (customer due diligence measures).

Hvitvaskingsloven har trådt i kraft før direktivet er tatt inn i EØS-avtalen og gjennomført i norsk rett. Det innebærer formelt sett at Norge foreløpig ikke har påtatt seg en folkerettslig forpliktelse til å vedta regler i samsvar med direktivet krav. Siden direktivet er EØS-relevant og hvitvaskingsloven i avgjørende grad bygger på direktivet, vil direktivet således være en relevant rettskilde av betydning for tolkningen av hvitvaskingslovens regler. Dette kan begrunnes i prinsippet om EØS-konform tolkning, som utledes av EØS-avtalen art. 3, jf. art. 7.[31]

1.5 Avgrensninger og presiseringer

Av hensyn til oppgavens omfang er det foretatt enkelte avgrensninger. Denne oppgaven avgrenses mot terrorfinansiering. Dette til tross for at hvitvaskingslovens formål er å «forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering», jf. hvvl. § 1 første ledd. I litteraturen er det trukket frem at risikovurderinger som gjøres for å forebygge og avdekke terrorfinansiering anses å være av en helt annen karakter enn en risikobasert tilnærming til hvitvasking.[32]

---

25 Dir 2015/849/EU.

26 Lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v.

27 FATF (udatert).

28 Prop. 40 L (2017–2018) s. 58.

29 Rui (2012) s. 63.

30 Case C-235/14 Safe Interenvios S.A. v. Liberbank S.A. and others, paragraph 3.

31 Sejersted (2004) s. 195.

32 Rui (2012) s. 243.

Ifølge hvvl. § 21 gjelder avvisningsplikten for «rapporteringspliktige». Dette er videre definert i hvvl. § 2 første ledd bokstav c som henviser til hvvl. § 4 første, annet og femte ledd. Som rapporteringspliktig regnes blant annet banker, kredittforetak, forsikringsselskap, verdipapirforetak, men også advokater mv.[33] Kontraheringsplikten som følger av finansavtl. § 14 gjelder «institusjonen». Oppgaven avgrenses til *bankers* plikt til å avvise og avvikle kundeforhold som følge av forhold knyttet til hvitvasking.

Oppgaven behandler både bankenes plikt til å *avvise* nye kundeforhold og transaksjoner, og å *avvikle* eksisterende kundeforhold etter hvvl. §§ 21 første ledd og 24 fjerde ledd. Reglene må ses i sammenheng med de privatrettslige reglene i finansavtl. §§ 14 og 21. Selv om kontraheringsplikten etter finansavtl. § 14 gjelder både forbrukere og næringskunder, vil ulike hensyn gjøre seg gjeldende for de ulike kundegruppene. Forholdet mellom de spørsmål oppgaven reiser gjør seg særlig gjeldende i et forbrukerperspektiv hvor behovet for grunnleggende betalingstjenester står i en særstilling. Oppgaven kartlegger hovedsakelig reglene som gjelder for privatkunder, og avgrenses derfor mot bedriftskunder.

Temaet for oppgaven reiser også interessante tilgrensede personvernrettslige spørsmål for de rapporteringspliktiges adgang til å innhente personopplysninger i forbindelse med gjennomføring av kundetiltak. Dette vil være på siden av oppgavens problemstilling, og av plasshensyn vil ikke dette behandles nærmere.

1.6 Fremstillingen videre

I kapittel 2 redegjør jeg for hovedtrekkene ved hvitvaskingsregelverket som sådan, med særlig fokus på begrepsavklaring og hensyn som ligger til grunn for regelverket. I kapittel 3 vil jeg redegjøre for reglene som gjelder for bankers plikt til å avvise nye kunder og utføre transaksjoner og i kapittel 4 redegjøres det for reglene som gjelder bankers plikt til å avvikle eksisterende kundeforhold. Videre vil jeg i kapittel 5 redegjøre for reglene om bankers kontraheringsplikt. I kapittel 6 kommer jeg med noen avsluttende bemerkninger knyttet til oppgavens overordnede problemstilling.

[33] Hvvl. § 4 første og annet ledd.

2 Noen utgangspunkter for hvitvaskingsregelverket

I dette kapittelet presenterer jeg de grunnleggende reglene som gjelder etter hvitvaskingsloven med forskrift. Hensikten med kapittelet er å skape en oversikt over regelverket som danner rammen for bankers plikt til å avvise og avvikle kundeforhold som følge av risiko for hvitvasking.

2.1 Begrepet «hvitvasking»

Formålsbestemmelsen i hvvl. (2009) § 1 gikk tidligere ut på «[…] å forebygge og avdekke transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller med tilknytning til terrorhandlinger», og loven hadde ingen definisjon på hva som ble regnet som «hvitvasking». I den nye hvitvaskingsloven defineres hvitvasking som «handling som beskrevet i straffeloven § 332 og § 337», jf. hvvl. § 2 første ledd bokstav a. Det innebærer at både heleri og hvitvasking etter straffeloven[34] omfattes av begrepet. Selv om denne oppgaven dreier seg om hvitvaskingsregelverket, vil det være nyttig å redegjøre kort for det strafferettslige aspektet og kriminaliseringen av hvitvasking for å forstå sammenhengen i regelverket.

Utgangspunktet i norsk strafferett er at fire straffbarhetsvilkår må være oppfylt for å kunne straffes. Straffbarhetsvilkårene er en del av den alminnelige strafferetten, og vil ikke redegjøres nærmere for i denne oppgaven. Den objektive gjerningsbeskrivelsen i strl. §§ 332 eller 337 må være overtrådt og de øvrige straffbarhetsvilkårene må være oppfylt, for å kunne straffes for hvitvasking. Bestemmelsene som det vises til i straffeloven gjelder som nevnt både heleri og hvitvasking. Etter strl. § 332 første ledd om heleri rammes den som «mottar eller skaffer seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling». Etter strl. § 337 første ledd bokstav a om hvitvasking rammes den som «yter bistand med å sikre utbyttet fra en straffbar handling». Etter strl. § 337 første ledd bokstav b om såkalt selvvasking rammes også den som «[…] skjuler eller tilslører hvor utbyttet av en straffbar handling han selv har begått […]».

Ordlyden i strl. §§ 332 og 337 gjelder «utbyttet av en straffbar handling». Utbytte fra en straffbar handling kan være midler som stammer fra organisert kriminalitet som ran, prostitusjon, narkotikahandel, menneskehandel, eller fra annen økonomisk kriminalitet.[35] Eksempler på annen økonomisk kriminalitet kan være underslag, bedrageri, skatteunndragelse, korrupsjon eller lignende.

Den rapporteringspliktige behøver kun å legge til grunn at all befatning med midler som er utbytte fra straffbar handling vil være «hvitvasking» i hvitvaskingslovens forstand.[36] Den

---

[34] Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (strl.).

[35] Finanstilsynet (2016a).

[36] Prop. 40 L (2017–2018) s. 24.

rapporteringspliktige trenger derfor ikke å foreta en vurdering om straffbarhetsvilkårene er oppfylt.[37] For eksempel ved gjennomføringen av undersøkelser etter hvvl. § 25, er det tilstrekkelig at den rapporteringspliktige vurderer om midlene kan ha *tilknytning til hvitvasking*. Registrerings- og rapporteringsplikten som følger av hvitvaskingsloven er et viktig virkemiddel i forebyggingsarbeidet mot hvitvasking og ved håndhevelsen av strl. § 337.[38] Dette viser den nære sammenhengen mellom straffeloven og hvitvaskingsloven.

Begrepet «money laundering» følger av EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv, og benyttes gjennomgående i direktivet.[39] Den nye hvitvaskingsloven bygger på samme definisjon, oversatt til «hvitvasking». Når dette begrepet er innført gjennomgående i loven, er det hovedsakelig av hensyn til å benytte et «dekkende, presist, enkelt og pedagogisk koblingsord» i det nye hvitvaskingsregelverket.[40] På den måten fremstår den nye hvitvaskingsloven i større grad harmonisert med hvitvaskingsdirektivet enn hva den tidligere loven gjorde.

2.2 Hvitvaskingsprosessen

Kriminaliseringen av hvitvasking økte fra slutten av 1980-tallet. Årsaken har vært et økt internasjonalt fokus på bekjempelse av organisert kriminalitet som har kommet til uttrykk i anbefalinger fra FATF, FN-konvensjoner og direktiver fra EU på hvitvaskingsområdet.[41] EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv artikkel 1 nr. 3 lister opp en rekke handlinger som regnes som hvitvasking i bokstav a til d. Slike hvitvaskingshandlinger kan være konvertering, overføring, tilsløring, erverv, besittelse og anvendelse av formuesgoder vel vitende om at utbyttet stammer fra en straffbar handling.[42] Medvirkning og forsøk på slike handlinger er også straffbart.[43] I det følgende vil det redegjøres nærmere for det som kjennetegnes som hvitvaskingsprosessen.

Økokrim forklarer hvitvaskingsprosessen i tre trinn.[44] Det første trinnet kalles *plasseringsfasen*, hvor utbyttet plasseres i finanssystemet. Eksempelvis kan det være tale om plassering av utbytte i verdifulle gjenstander eller kontantkjøp. For banker vil dette typisk være ved innskudd eller opprettelse av bankkonto. Oppgavens problemstilling når det gjelder avvisning av nye kunder og transaksjoner vil særlig komme på spissen i plasseringsfasen, ettersom den rapporteringspliktige hverken skal etablere kundeforholdet eller utføre transaksjonen dersom

---

37 Prop. 40 L (2017–2018) s. 24.

38 Matningsdal (2018) i kommentar til strl. § 337, note 2173.

39 Prop. 40 L (2017–2018) s. 18.

40 Prop. 40 L (2017–2018) s. 24.

41 Rui (2012) s. 119–120.

42 Dir 2015/849/EU art. 1 nr. 3 bokstav a til c.

43 Dir 2015/849/EU art. 1 nr. 3 bokstav d.

44 Økokrim (2010) s. 5–6.

det ikke kan gjennomføres kundetiltak.[45] Med kundetiltak menes tiltak som den rapporteringspliktige er forpliktet til å gjennomføre i tråd med hvitvaskingsloven § 9 første ledd. Det kan være tiltak som registrering av kundeopplysninger, registrering av opplysninger som knyttes til kundeforholdets formål og tilsiktede art, eller identifisere reelle rettighetshavere når kunden ikke er en fysisk person.[46] Reglene om kundetiltak redegjøres nærmere for i kapittel 3.2.4.

Det andre trinnet kalles *tilsløringsfasen*, og her er formålet å tilsløre utbyttets forbindelse til den straffbare handlingen. Her kan utbyttet eksempelvis overføres til flere konti og til ulike mottakere ved hjelp av bankens betalingstjenester. Det tredje trinnet kalles *integreringsfasen*, og det kjennetegnes ved at midlene er integrert i finanssystemet og kan anvendes i lovlig virksomhet. Det er særlig i tilslørings- og integreringsfasen at problemstillingen om avvikling av allerede eksisterende kundeforhold kommer på spissen. Den rapporteringspliktige skal avvikle kundeforholdet dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres som ledd i den løpende oppfølgingen.[47]

Disse trinnene tilsvarer det som betegnes som en *trefasemodell*. Rui påpeker at modellen har visse svakheter, og at de enkelte trinnene kan være flytende.[48] Derfor tjener modellen kun som et utgangspunkt for hvordan hvitvaskingsprosesser kan utarte seg. Det har vært en økende tendens de siste årene at profesjonelle hvitvaskere som oftest ikke er involvert i den straffbare handlingen, og derfor ikke har kjennskap til midlenes opphav.[49] Dette kan eksempelvis skje i tilfeller hvor det veksles virtuell valuta fra utbytte som stammer fra en straffbar handling, og at mottakeren ikke er kjent med dette.

2.3 Risikobasert tilnærming

Hvvl. § 6 bestemmer at rapporteringspliktige skal «legge til grunn vurderinger av risiko for hvitvasking og terrorfinansiering» ved tiltak som følger av hvitvaskingsloven. FATFs anbefaling 1 understreker betydningen av en risikobasert tilnærming i forebyggingsarbeidet mot hvitvasking.[50]

Den nye hvitvaskingsloven vektlegger en risikobasert tilnærming enda sterkere enn den tidligere hvitvaskingsloven gjennom de nye reglene om virksomhetsinnrettet risikovurdering i hvvl. § 7. Bestemmelsen pålegger rapporteringspliktige å utarbeide risikovurderinger knyttet til

---

45 Hvvl. § 21 første ledd.

46 Jf. hvvl. §§ 12–14.

47 Hvvl. § 24 fjerde ledd.

48 Rui (2012) s. 25.

49 FATF (2018) s. 10.

50 FATF (2012) s. 9.

sin virksomhet. I lovutvalgets vurderinger nevnes at den risikobaserte tilnærmingen vil slå ulikt ut hos de forskjellige rapporteringspliktige, ut ifra den enkelte virksomhets vurdering av risiko for hvitvasking.[51] Risikovurderingen skal tilpasses den enkelte virksomhetens art og omfang, jf. hvvl. § 7 fjerde ledd.

Den risikobaserte tilnærmingen danner grunnlaget for «kjenn din kunde»-prinsippet, også omtalt som KYC (fra engelsk «know your customer») som utledes av hvvl. § 9.[52] Den rapporteringspliktige skal gjennomføre kundetiltak og løpende oppfølging på grunnlag av en risikovurdering og «kjenn din kunde»-prinsippet etter hvvl. § 9 første ledd første punktum. Prinsippet redegjør jeg nærmere for i kapittel 3.2.3 om kundetiltak og i kapittel 4.2.3 om løpende oppfølging.

2.4 Grunnleggende formål og hensyn med hvitvaskingsregelverket

Formålsbestemmelsen i hvvl. § 1 lyder:

> (1) Lovens formål er å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering.
> (2) Tiltakene i loven skal beskytte det finansielle og økonomiske systemet samt samfunnet som helhet ved å forebygge og avdekke at rapporteringspliktige brukes eller forsøkes brukt som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering.

Formålsbestemmelsen knytter seg til «hvitvasking», som er nærmere definert i hvvl. § 2 første ledd bokstav a. For at lovens formål skal ivaretas, er det nødvendig å knytte en bemerkning til hvem som er ansvarlig for å forebygge og avdekke hvitvasking. I Norge er dette ansvaret delt mellom ulike departementer og offentlige myndigheter. Hovedsakelig gjelder det Justis- og beredskapsdepartementet, Utenriksdepartementet, Finansdepartementet, Politidirektoratet, Økokrim, Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og Finanstilsynet.[53] For banker er Finanstilsynet tilsynsmyndighet.[54] Det føres tilsyn med at bankene overholder sine forpliktelser etter hvitvaskingsloven.

Etter hvvl. § 9 er rapporteringspliktige forpliktet til å gjennomføre risikobaserte kundetiltak etter hvvl. §§ 10 til 20 både før kundeforhold etableres og som ledd i en løpende oppfølging etter hvvl. § 24. Dersom den rapporteringspliktige avdekker mistenkelige transaksjoner foretatt av en kunde, skal dette undersøkes nærmere etter hvvl. § 25. Er det etter nærmere undersøkelser forhold som gir mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering, skal dette rapporteres til

---

51 NOU 2016: 27 s. 64.

52 Prop. 40 L (2017–2018) s. 58.

53 Finanstilsynet (2016a).

54 Hvvl. § 43 annet ledd.

Enheten for finansiell etterretning (EFE) i Økokrim etter hvvl. § 26 første ledd. Slik melding om mistenkelig transaksjon kalles gjerne MT-rapport.[55]

Sanksjonssystemet i hvitvaskingsloven er todelt.[56] Dersom en bank ikke overholder sine forpliktelser etter hvitvaskingsregelverket, kan Finanstilsynet ilegge overtredelsesgebyr etter hvvl. § 49. I tillegg kan rapporteringspliktige som overtrer bestemmelsene opplistet i hvvl. § 51 straffes. Straffen etter bestemmelsen er i utgangspunktet bøter, men ved særlig skjerpende omstendigheter kan fengsel inntil 1 år idømmes.

Det ble tilføyd et nytt annet ledd i hvitvaskingslovens formålsbestemmelse. Hvvl. § 1 annet ledd regulerer uttrykkelig at tiltakene i loven skal «beskytte det finansielle og økonomiske systemet samt samfunnet som helhet» mot hvitvasking og terrorfinansiering. Dette skal gjøres ved å forebygge og avdekke at rapporteringspliktige brukes eller forsøkes brukt som ledd i slik virksomhet. Dette formålet er fremhevet i direktivet som særlig viktig i arbeidet mot hvitvasking, jf. direktivets art. 1 nr. 1. Hensikten med å utvide formålsbestemmelsen var å «tydeliggjøre de rapporteringspliktiges rolle ved forebyggingen og avdekkingen av hvitvasking og terrorfinansiering».[57] Lovutvalget viste i sin utredning til seks grunner for å bekjempe hvitvasking.[58] Slike formålsbetraktninger har stor verdi for vurderingene videre ettersom gjennomføring av kundetiltak og løpende oppfølging er avgjørende for å forebygge og avdekke hvitvasking. Jeg vil i det følgende redegjøre kort for disse seks grunnene som departementet støttet seg til.[59]

Hvitvasking er med på å skade finansiell sektors integritet, stabilitet og omdømme. I et samfunnsperspektiv forvalter finansnæringen viktige verdier for både borgere og næringsdrivende. En viktig forutsetning for at finansielle institusjoner skal kunne drive sin virksomhet, er at institusjonen har tillit i samfunnet. Hvitvasking i finansinstitusjoner vil være skadelig for denne type virksomhet og deres integritet.[60]

For å kunne muliggjøre annen type kriminalitet, er hvitvasking en nødvendig handling. Bekjempelse av narkotikakriminalitet har tradisjonelt vært en av hovedbegrunnelsene bak økt kriminalisering av hvitvasking. Som følge av enorme utbytter som stammer fra narkotikakriminalitet, oppstår behovet for å plassere disse midlene i et legalt finanssystem. FNs

---

55 Rui (2012) s. 29.

56 Rui (2012) s. 424.

57 Prop. 40 L (2017–2018) s. 16–17.

58 NOU 2016: 27 s. 22.

59 Prop. 40 L (2017–2018) s. 16.

60 Rui (2012) s. 76.

konvensjon mot narkotika[61] ble vedtatt i 1988 og markerte begynnelsen på den internasjonale kampen mot hvitvasking.[62] Annen type kriminalitet kan være korrupsjonshandlinger. Ved korrupsjon er det tale om utilbørlige økonomiske fordeler. For at fordelene skal kunne benyttes vil hvitvaskingshandlingen være et viktig element som således kan sies å undergrave stabiliteten i samfunnet.

Videre kan hvitvasking medføre konkurransevridning i markedet. Rettferdig konkurranse i næringslivet forutsetter at aktørene har de samme rammebetingelsene.[63] Dersom en av aktørene viser seg å ha tilgang til utbytte fra en straffbar handling, vil denne kunne stå sterkere i møte med svingninger i markedet enn den som ikke har slike midler.[64] Et eksempel kan være at den kriminelle aktøren som regel vil ha en større mulighet til å opparbeide seg andre konkurransefortrinn som følge av hvitvaskingen.[65] Slike konkurransefortrinn kan være å tilby markedet lavere pris eller bedre vilkår enn konkurrenten som eksempelvis er nødt til å betale høyere skatt enn den kriminelle.

Dersom den totale skatt og avgift som betales inn til staten reduseres, innebærer det at staten vil få mindre penger inn gjennom skattlegging enn forventet. Hvitvasking kan derfor være med på å redusere statens skatteproveny. Årsaken til at dette skjer, er både at utbytte fra skatteunndragelser ofte skjules for skattemyndighetene og at utbytte fra annen straffbar handling sjelden oppgis overfor skattemyndighetene.[66]

Hvitvasking vil kunne være svært skadelig for et lands økonomiske utvikling. Dersom det blir kjent at det foregår omfattende hvitvasking i en stat, vanskeliggjør dette tilførsel av frisk kapital fra utenlandske investorer. Dette kan medføre at internasjonale organisasjoner iverksetter sanksjoner overfor landet, som igjen kan få alvorlige konsekvenser for landets internasjonale handel og samarbeid.[67] Land med manglende evne eller vilje til å bekjempe hvitvasking, kan havne på G20-landenes svartelister. Det kan her vises til hvitvaskingsforskriften[68] § 4-10, hvor det skal gjennomføres forsterkede kundetiltak dersom en kunde eller reell rettighetshaver er etablert i stater som listes opp i bestemmelsen. Negativ økonomisk utvikling kan ha sammenheng med en reduksjon i statens skatteproveny. Dersom staten får inn mindre

---

61 Wienkonvensjonen (1988).

62 Rui (2012) s. 63.

63 Rui (2012) s. 77.

64 NOU 2016: 27 s. 22.

65 Rui (2012) s. 77.

66 NOU 2016: 27 s. 22.

67 Rui (2012) s. 78.

68 Forskrift 14. september 2018 nr. 1324 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsforskriften).

skatteinntekter, går dette utover blant annet velferdstilbudet til befolkningen og landets økonomiske vekst i sin alminnelighet.

Lovutvalget påpeker også at hvitvasking er kriminalisert av hensyn til effektiv bekjempelse av profittmotivert kriminalitet. Med dette menes at bekjempelse av hvitvasking kan gjøre mange primærlovbrudd mindre interessante dersom man ikke kan bruke utbyttet av den straffbare handlingen. Det innebærer at ved å forebygge og avdekke hvitvasking, vil trolig også primærlovbruddene før befatningen med utbyttet kunne bekjempes ytterligere.

Det kan også nevnes at hvitvasking kan medføre en trussel mot globale finansinstitusjoner og den legale verdensøkonomien.[69] Det er flere forhold som peker på at den svarte undergrunnsøkonomien som baserer seg på utbytte fra straffbare handlinger, utgjør en betydelig maktfaktor.[70] Etter den globale finanskrisen i 2008 hadde flere kriminelle reddet banker fra konkurs ved å investere kapital i disse selskapene. I slike tilfeller er det ikke utenkelig at det kan bli tale om motytelser. I den forbindelse uttalte det internasjonale pengefondet at hvitvasking kan påvirke den økonomiske stabiliteten på verdensbasis ved at makt i ytterste konsekvens flyttes til kriminelle nettverk.[71]

2.4.1 Hensyn bak reglene om avvisning og avvikling av kundeforhold

Hvitvaskingslovens regler om rapporteringspliktiges plikt til å avvise og avvikle kundeforhold følger av hvvl. §§ 21 og 24 fjerde ledd. Etter hvvl. § 21 skal rapporteringspliktige avvise kunder eller transaksjoner før kundeforholdet etableres dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres. Etter hvvl. § 24 fjerde ledd skal rapporteringspliktige avvikle kundeforholdet dersom kundetiltak som ledd i løpende oppfølging ikke kan gjennomføres. Begge bestemmelsene er således pliktbestemmelser som pålegger den rapporteringspliktige å avvise eller avvikle kundeforholdet dersom vilkårene i de enkelte bestemmelsene er oppfylt. Felles for begge bestemmelsene er at det må gjøres en konkret vurdering av hvorvidt kundetiltak kan gjennomføres eller ikke. Det materielle innholdet i reglene om kundetiltak og løpende oppfølging redegjøres nærmere for i kapittel 3 og 4.

Lovens formål etter hvvl. § 1 første ledd er som tidligere nevnt å forebygge og avdekke hvitvasking. Dersom den rapporteringspliktige ikke kan oppfylle sine forpliktelser ved gjennomføringen av kundetiltak eller løpende oppfølging, blir konsekvensen avvisning eller avvikling av kundeforholdet. Begrunnelsen for dette er å unngå å ha kunder i det finansielle systemet som innebærer en risiko for hvitvasking. Dette er også i tråd med formålet om å

---

69 Rui (2012) s. 80.

70 Rui (2012) s. 79.

71 Rui (2012) s. 80.

beskytte det finansielle og økonomiske system, og samfunnet som helhet, etter hvvl. § 1 annet ledd.

Ansvaret for risikovurderingen påhviler de rapporteringspliktige, som kan ilegges sanksjoner dersom pliktene ikke overholdes.[72] Den nye hvitvaskingsloven medfører strengere sanksjonsmuligheter som gir tilsynsmyndighetene utvidet adgang til å slå ned på manglende etterlevelse av loven. For banker og andre rapporteringspliktige som nevnt i hvvl. § 49 femte ledd første punktum, kan Finanstilsynet ilegge overtredelsesgebyr på inntil 44 millioner kroner. I forbindelse med de strengere sanksjonsmuligheter, vil trolig også fokuset på overholdelse av regelverket øke.

For å sikre overholdelse av reglene som følger av lovgivningen, har det blitt utviklet såkalte «best practice»-retningslinjer i flere bransjer som ofte går lengre enn hvitvaskingsregelverket. I banknæringen ble det allerede i 1988 utarbeidet «best practice»-retningslinjer som bygger på en risikobasert tilnærming for best mulig å avdekke om kriminelle misbrukte banksystemer for hvitvasking.[73] Det å ha svært strenge retningslinjer som går lengre enn hvitvaskingslovgivningen, kan være problematisk av særlig to grunner. For det første vil det kunne medføre at terskelen for å avvise og avvikle kundeforhold blir lavere. For bankkunder vil dette innebære at færre kunder vil kunne opprette et kundeforhold i en bank, til tross for at bankene i utgangspunktet har en kontraheringsplikt.[74] For det annet vil det kunne medføre overrapportering til EFE hos Økokrim om mistenkelige transaksjoner. Dersom risikovurderingen som ligger til grunn for rapporteringen ikke er riktig, vil det kunne medføre at analysearbeidet som gjøres av EFE blir gjort på feil grunnlag.[75]

---

72 Hvvl. §§ 49 og 51.

73 Rui (2012) s. 237.

74 Se kapittel 5 om kontraheringsplikt.

75 Rui (2012) s. 240.

3 Avvisning av nye kunder og transaksjoner

3.1 Oversikt

I dette kapittelet reises spørsmålet om når banker har plikt til å avvise nye kunder og transaksjoner grunnet forhold knyttet til hvitvasking.

De to avvisningsgrunnlagene som det redegjøres for er hvvl. § 21 og finansavtl. § 14. Hvitvaskingsloven oppstiller plikter for rapporteringspliktige overfor myndighetene, mens finansavtaleloven regulerer det privatrettslige forholdet mellom bank og kunde. Etter hvvl. § 21 skal rapporteringspliktige avvise kunder dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres. Det privatrettslige grunnlaget for å avvise en kunde følger av finansavtl. § 14 første ledd, og det må foreligge «saklig grunn» for slik avvisning.

3.2 Avvisning etter hvitvaskingsloven § 21

3.2.1 Lovtekst og virkeområde

Hvvl. § 21 første ledd lyder:

> (1) Dersom kundetiltak, herunder eventuelle påkrevde forsterkede kundetiltak, ikke kan gjennomføres, skal rapporteringspliktige ikke etablere kundeforholdet eller utføre transaksjonen. Rapporteringspliktige skal vurdere om det er grunnlag for nærmere undersøkelser og rapportering i samsvar med §§ 25 og 26.

Etter hvvl. § 21 første ledd skal rapporteringspliktige avvise kunder eller nekte å utføre transaksjoner dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres. Hvem som regnes som «rapporteringspliktig», er uttrykkelig definert i hvvl. § 4 første, annet og femte ledd, jf. hvvl. § 2 første ledd bokstav c. Det følger av hvvl. § 4 første ledd bokstav a at «bank» regnes å være rapporteringspliktig og omfattes dermed av pliktene som følger av hvitvaskingsregelverket. Bestemmelsen gir med andre ord den rapporteringspliktige plikt til å avvise kunder eller nekte transaksjoner dersom vilkårene er oppfylt.

Den tidligere bestemmelsen om avvising i hvvl. (2009) § 10 gjennomførte EUs tredje hvitvaskingsdirektiv[76] art. 9 nr. 5. Artikkelen omfattet tilfeller der «kundekontroll» ikke lot seg gjennomføre. Etter denne artikkelen kunne medlemsstatene kreve at rapporteringspliktige «may not carry out a transation […]» og «shall terminate the business relationship […]». Artikkelen som var gjennomført i hvvl. (2009) § 10 første ledd, gjaldt både det å avstå fra å etablere kundeforhold og avslutning av allerede etablerte kundeforhold dersom fortsettelse av kundeforholdet medførte risiko for hvitvasking eller terrorfinansiering. Bestemmelsen gjaldt med andre ord både en avvisnings- og en avviklingsplikt.

[76] Dir 2005/60/EF.

Det ble foretatt enkelte lovtekniske justeringer i forbindelse med vedtagelsen av hvitvaskingsloven av 2018. Hvvl. § 21 bygger på EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv art. 14 nr. 4. Sammenlignet med EUs tredje hvitvaskingsdirektiv art. 9 nr. 5, er det kun få språklige endringer. Det er for øvrig fremmet forslag til enkelte endringer av EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv som ligger til behandling hos Europaparlamentet og Rådet.[77] Ingen av endringsforslagene gjelder imidlertid bestemmelsene som knytter seg til avvisnings- og avviklingsplikten. Dette endringsdirektivet vil derfor ikke kommenteres ytterligere.

Det ble foreslått av lovutvalget til hvitvaskingsloven å plassere reglene om avvikling av eksisterende kundeforhold i bestemmelsen om løpende oppfølging.[78] Departementet sluttet seg til denne endringen.[79] Det innebærer at hvvl. § 21 kun gjelder rapporteringspliktiges plikt til å avstå fra å etablere kundeforhold eller utføre transaksjoner. Manglende kundetiltak for allerede inngåtte kundeforhold er flyttet til bestemmelsen om løpende oppfølging i hvvl. § 24 fjerde ledd og behandles i kapittel 4.2.

Etter hvvl. § 21 første ledd annet punktum skal rapporteringspliktige vurdere om det er grunnlag for å foreta nærmere undersøkelser etter hvvl. § 25 og rapportere til Økokrim om mistenkelige transaksjoner etter hvvl. § 26 dersom kunden avvises.

3.2.2 Gjenstand for avvisning

Dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres, skal den rapporteringspliktige «ikke etablere kundeforholdet» eller «utføre transaksjonen» etter hvvl. § 21 første ledd. Gjennomføring av kundetiltak skal foretas «før etablering av kundeforholdet eller utføring av transaksjonen», jf. hvvl. § 11 første ledd. Det følger videre av hvitvaskingsforskriften § 4-1 første ledd at kundeforhold anses etablert når «kunden kan bruke den rapporteringspliktiges tjenester, for eksempel ved opprettelse av konto eller utstedelse av betalingskort». I forholdet mellom bank og kunde innebærer det tidspunktet før konto opprettes eller før betalingskort utstedes til kunden. I forholdet mellom bank og kunde beror det på en vurdering av hva det innebærer at kunden kan bruke bankens «tjenester», jf. hvitvaskingsforskriften § 4-1 første ledd. Det innebærer før konto opprettes og før betalingskort utstedes til kunden.

Banken skal etter dette hverken etablere kundeforhold eller utføre transaksjonen for kunden, dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres. Reglene om avvisning av kunder gjelder på tidspunktet *forut* for etablering av kundeforhold eller utføring av transaksjon.

---

77 Dir 2018/843/EU.

78 NOU 2016: 27 s. 107.

79 Prop. 40 L (2017–2018) s. 89.

3.2.3 Risikobasert tilnærming ved gjennomføring av kundetiltak

Ved gjennomføring av kundetiltak skal den rapporteringspliktige legge til grunn risikovurderinger etter hvvl. § 9 første ledd første punktum. Etter denne bestemmelsen utledes «kjenn din kunde»-prinsippet. Prinsippet innebærer at den rapporteringspliktige skal ha en risikobasert tilnærming ved gjennomføringen av kundetiltak tilpasset den konkrete risiko som gjelder for den enkelte kunde. Omfanget og intensiteten av kundetiltakene beror på en proporsjonalitetsvurdering ut ifra risiko for hvitvasking.[80] I hvvl. (2009) § 5 skulle risikoen vurderes ut fra «type kunde, kundeforhold, produkt eller transaksjon». I den nye hvitvaskingsloven er momentene som danner grunnlag for risikovurderingen utformet mer detaljert og anvendelsesområdet har blitt utvidet. Det følger av hvvl. § 9 første ledd annet punktum at risikoen skal vurderes ut ifra blant annet «kundeforholdets formål, mengden kundemidler som skal inngå i kundeforholdet, transaksjoners størrelse, og regelmessigheten og varigheten på kundeforholdet».

Det følger også av FATFs anbefaling 10 om customer due diligence measures (kundetiltak) at rapporteringspliktige skal foreta en risikobasert tilnærming ved gjennomføringen av kundetiltak.[81] Ut fra vurdering av risiko for hvitvasking, skal det vurderes om det skal foretas forenklede, ordinære eller forsterkede kundetiltak. «Forenklet kundekontroll» etter den tidligere hvitvaskingsloven innebar et unntak fra plikten til å gjennomføre «kundekontroll» dersom risikoen for hvitvasking var lav.[82] En vesentlig endring ved den nye hvitvaskingsloven er at det alltid må gjennomføres kundetiltak, selv om risikoen for hvitvasking er lav.[83] Hvor det identifiseres lav risiko for hvitvasking, kan omfanget av kundetiltak reduseres, jf. hvitvaskingsforskriften § 4-6 første ledd. I tilfeller hvor det derimot identifiseres høy risiko for hvitvasking, skal rapporteringspliktige gjennomføre forsterkede kundetiltak, jf. hvvl. § 17 første ledd.

Ved gjennomføringen av kundetiltak kan rapporteringspliktige utarbeide standardiserte risikoprofiler som gir grunnlag for å differensiere kundetiltakene ut ifra den enkelte virksomhetens art og omfang i henhold til hvvl. § 9 annet ledd.[84] Etter hvvl. § 9 tredje ledd skal den rapporteringspliktige kunne påvise at omfanget av utførte tiltak er tilpasset den aktuelle risikoen. Etter reglene om såkalt «de-risking» er det i strid med en risikobasert tilnærming å

---

80 Prop. 40 L (2017–2018) s. 47.

81 FATF (2012) s. 13.

82 Prop. 40 L (2017–2018) s. 78.

83 Hvvl. § 16 første ledd.

84 Prop. 40 L (2017–2018) s. 54.

eliminere risikoen for hvitvasking ved å avvise kunden eller transaksjonen.[85] Risikoen skal derimot identifiseres og håndteres.[86]

Det fremgår av FATFs anbefaling 10 at «[f]inancial institutions should be prohibited from keeping anonymous accounts or accounts in obviously fictitious names»[87]. Det innebærer at banker og andre finansinstitusjoner hverken skal inneha kunder med anonyme bankkontoer eller kontoer som tilhører åpenbart fiktive navn. Slik jeg ser det, er dette hovedbegrunnelsen bak hvorfor risikovurderinger og kjenn din kunde-prinsippet står helt sentralt ved gjennomføringen av kundetiltak.

3.2.4 Gjennomføring av kundetiltak

Det fremgår av hvvl. § 10 i hvilke tilfeller rapporteringspliktige har plikt til å gjennomføre kundetiltak. Etter hvvl. § 10 første ledd bokstav a til c skal rapporteringspliktige gjennomføre kundetiltak ved etablering av kundeforhold, transaksjoner som overstiger bestemte beløp som den rapporteringspliktige ikke tidligere har etablert et kundeforhold til, og i tilfeller der det foreligger *mistanke* om hvitvasking eller terrorfinansiering. Dersom det foreligger slik mistanke, skal den rapporteringspliktige også foreta nærmere undersøkelser etter hvvl. § 25.

Etter hvvl. (2009) § 6 første ledd nr. 2 var den rapporteringspliktige forpliktet til å gjennomføre «kundekontroll» ved transaksjoner som gjaldt minst NOK 100 000. I hvvl. § 10 første ledd bokstav b er anvendelsesområdet utvidet til at kundetiltak skal gjennomføres ved vesentlig lavere beløp enn tidligere. Kundetiltak skal etter den nye loven også foretas for transaksjoner som gjelder minst NOK 8 000 når transaksjonen utgjør en pengeoverføring og NOK 16 000 for tilbydere av spilltjenester. Det er antatt at plikten til å foreta kundetiltak også vil utløses ved transaksjoner i utenlandsk valuta tilsvarende beløp oppgitt i NOK.[88]

Reglene om gjennomføring av kundetiltak er plassert i hvitvaskingsloven kapittel 4 om «Kundetiltak og løpende oppfølging». Lovens terminologi har blitt endret fra «kundekontroll» til «kundetiltak» i forbindelse med vedtagelsen av den nye loven. Lovutvalget presiserte at tiltak som følger av reglene om customer due diligence measures i EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv skulle likestilles og regnes som kundetiltak. Begrepsendringen tar sikte på en mer nøytral og dekkende terminologi, med formål om å gi en bedre forståelse av de samlede forpliktelsene som påhviler den rapporteringspliktige ved gjennomføringen av kundetiltak.[89] Departementet mente

---

85 FATF (2015).

86 Prop. 40 L (2017–2018) s. 90.

87 FATF (2012) s. 12.

88 Rørholt (2018) i kommentar til hvvl. § 10 første ledd bokstav b, note 50.

89 NOU 2016: 27 s. 75.

at hensikten med å endre terminologien var å klargjøre at det ikke skulle innebære en større vektlegging av kundens identifikasjon enn det som er ønskelig.[90]

Som ledd i å unngå misbruk av det finansielle systemet, er det en grunnleggende forutsetning å kunne identifisere kunden i tilstrekkelig grad. Sammenlignet med hvitvaskingsloven av 2009, er reglene om kundetiltak for henholdsvis identifisering av såkalte *reelle rettighetshavere* og identifisering av *politisk eksponerte personer* vesentlig utvidet i den nye hvitvaskingsloven. Ettersom dette får betydning for reglene om gjennomføring av kundetiltak, vil det derfor knyttes enkelte bemerkninger til kundetiltak ved identifisering av reelle rettighetshavere og politisk eksponerte personer (PEP) i det følgende.

Identifikasjon av kunden omfatter de fysiske personer som i siste instans eier eller kontrollerer kunden, eller som en transaksjon eller aktivitet gjennomføres på vegne av.[91] Disse personene defineres som reelle rettighetshavere.[92] Det fremgår av hvvl. § 14 første ledd hvem som skal anses som reelle rettighetshavere. I hvitvaskingsloven fra 2009 var det tilstrekkelig å ha eierskap på 25 prosent for å anses å være «reell rettighetshaver».[93] Nytt av loven er at bestemmelsen kun angir en indikasjon på at den fysiske personen i enden av en eierkjede anses som reell rettighetshaver dersom den eier eller kontrollerer 25 prosent i den juridiske personen eller sammenslutningen.[94] Andre forhold kan også ha betydning for vurderingen.[95] Dette kan medføre at antallet reelle rettighetshavere vil kunne øke betydelig og medføre en utfordring for de rapporteringspliktige i forbindelse med innhenting av opplysninger knyttet til kunden. Det kan stilles spørsmål ved hvordan denne bestemmelsen gir seg utslag for plikten til å avvise og avvikle kundeforhold. I Finanstilsynets rundskriv fra 2016 nevnes at avvisningsplikten etter hvvl. (2009) § 10 også omfatter «tilfeller der komplisert eierstruktur gjør det umulig for rapporteringspliktige å finne identiteten til reelle rettighetshavere av kunden»[96]. Siden rapporteringspliktige etter hvvl. § 14 potensielt pålegges å identifisere et vesentlig større antall reelle rettighetshavere, vil dette kunne medføre at flere kundeforhold blir nødt til å avvises eller avvikles. Begrunnelsen for dette er at det kan vise seg å være umulig å fastlegge samtlige av de reelle rettighetshavernes identitet slik bestemmelsen krever.

---

90 Prop. 40 L (2017–2018) s. 89.

91 Georgsen (2018) s. 9.

92 Hvvl. § 2 første ledd bokstav e.

93 Hvvl. (2009) § 3 første ledd nr. 3.

94 Georgsen (2018) s. 45.

95 Rørholt (2018) i kommentar til hvvl. § 2 bokstav e, note 6.

96 RFT-2016-24 punkt 8.

Når det gjelder politisk eksponerte personer (PEP), er dette «personer som innehar eller har innehatt en stilling eller et verv»[97], som i kraft av sin stilling eller posisjon har en forhøyet risiko for korrupsjon er større enn for andre personer.[98] For politisk eksponerte personer skal det foretas forsterkede kundetiltak i henhold til hvvl. § 18. Definisjonen av «politisk eksponerte personer» i hvvl. § 2 første ledd bokstav f omfatter blant annet statsoverhoder, medlemmer av nasjonalforsamlinger og andre med høytstående posisjoner. Nytt i loven er at også norske PEPer og PEPer i internasjonale organisasjoner omfattes. Tidligere var kun fysiske personer som hadde «innehatt høytstående offentlige verv eller stilling i en annen stat enn Norge» omfattet av begrepet, jf. hvvl. (2009) § 15 tredje ledd nr. 1. Den utvidede definisjonen i hvvl. § 2 første ledd bokstav f samsvarer med EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv art. 3 nr. 9. Kretsen av personer som omfattes av hvvl. § 18 er derfor vesentlig utvidet. Det innebærer at den rapporteringspliktige antagelig må anvende mer ressurser ved gjennomføring av kundetiltak for politisk eksponerte personer etter den nye hvitvaskingsloven, herunder gjennomføre mer omfattende kundetiltak.

3.2.5 Kundetiltak for fysiske personer

Innhenting av kundeopplysninger når kunden er en fysisk person er kun ett av de kundetiltak som skal gjennomføres av den rapporteringspliktige, jf. hvvl. § 12. Blant øvrige kundetiltak kan det nevnes innhenting av opplysninger om kunder som ikke er fysiske personer (hvvl. § 13), identifisering av reell rettighetshaver når kunden ikke er en fysisk person (hvvl. § 14), forsterkede kundetiltak ved identifisering av politisk eksponerte personer (hvvl. § 18) og innhenting av opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art (hvvl. §§ 12 femte ledd og 13 femte ledd). I det følgende tas det utgangspunkt i gjennomføring av kundetiltak når kunden er *fysisk person* etter hvvl. § 12. Av hensyn til oppgavens omfang vil ikke de øvrige kundetiltakene spesifiseres ytterligere.

Utgangspunktet er at innhenting av opplysninger fra fysiske personer senere skal bekreftes ved gyldig legitimasjon, jf. hvvl. § 12 annet ledd. Graden av bekreftelse av opplysningene skal imidlertid tilpasses ut ifra en risikobasert tilnærming.

Finanstilsynets rundskriv fra 2016 gir veiledning til hvitvaskingsregelverket og må således ses i sammenheng med hvitvaskingsloven med forskrift.[99] Hvitvaskingsforskriften § 4-3 angir kvalitative krav til hva legitimasjonsdokumentene må inneholde. Ettersom rapporteringspliktige skal legge til grunn en risikobasert tilnærming ved gjennomføring av kundetiltak etter hvvl. § 9 første ledd første punktum, kan dette gi seg utslag i hvilke

[97] Hvvl. § 2 første ledd bokstav f.

[98] Rørholt (2018) i kommentar til hvvl. § 18 første ledd, note 89.

[99] NOU 2016: 27 s. 79–80.

legitimasjonsdokumenter som er tilstrekkelige for ulike kundegrupper. For eksempel kan ulike legitimasjonsdokumenter anses gyldige avhengig av om det skal foretas forenklede, ordinære eller forsterkede kundetiltak. For konto med grunnleggende funksjoner kan det foreligge lavere risiko for hvitvasking der produktet som tilbys er underlagt bruks- og beløpsbegrensninger.[100] Til tross for at det kan foreligge lavere risiko for hvitvasking, hvilket innebærer gjennomføring av forenklede kundetiltak, åpner ikke loven for å lempe på kravene til bekreftelse av kundens identitet.[101] Bekreftelse av kundens identitet utgjør en avgjørende del av gjennomføringen av kundetiltak, uavhengig av kundens risikoprofil.

Hvitvaskingslovens regler om gjennomføring av kundetiltak oppstiller krav til at rapporteringspliktige både skal *innhente* og *bekrefte* opplysningene gitt av kunden.[102] For at bekreftelse av opplysningene skal kunne finne sted, gjøres dette ved krav om gyldig legitimasjon.[103] Dersom kunden ikke kan fremvise gyldige legitimasjonsdokumenter som ledd i gjennomføringen av kundetiltak, vil ikke banken kunne bekrefte kundens identitet i tilstrekkelig grad.

3.3 Avvisning etter finansavtaleloven § 14

3.3.1 Lovtekst og virkeområde

Finansavtl. § 14 første ledd lyder:

> (1) Institusjonen kan ikke uten saklig grunn avslå å ta imot innskudd eller utføre betalingstjenester på vanlige vilkår.

Bestemmelsen retter seg mot «institusjonen» som avtalepart. Finansavtaleloven gjelder for finansinstitusjoner og lignende institusjoner.[104] Det er verdt å merke seg at begrepet «finansinstitusjon» har blitt erstattet av «finansforetak» som gjeldende rett.[105] Begrepsendringen er ment å utvide kretsen av foretak som omfattes av begrepet, selv om kjernen i det materielle innholdet i stor grad anses å være likt.[106] Ettersom banker regnes som finansforetak etter finansforetaksloven § 1-3 første ledd bokstav a, regnes banker også som «institusjon» etter finansavtl. § 14 første ledd. Videre lyder ordlyden i bestemmelsens overskrift «avvisning av kunder», men begrepet «kunde» fremgår ikke direkte av bestemmelsens første ledd. Det legges til grunn at avvisningsplikten gjelder forut for etablering av kundeforhold, og det er derfor ikke alltid like treffende å tale om «kunde» hvis kundeforhold ikke er etablert.

---

[100] Prop. 40 L (2017–2018) s. 90.

[101] Prop. 40 L (2017–2018) s. 80.

[102] Hvvl. §§ 12 og 13.

[103] Rørholt (2018) i kommentar til hvvl. § 12, note 53.

[104] Finansavtl. § 1 første ledd.

[105] Prop. 125 L (2013–2014) s. 8.

[106] Prop. 125 L (2013–2014) s. 8.

Begrepet «kunde» vil likevel anvendes som samlebetegnelse i det følgende om den personen som banken er i ferd med å inngå avtale med. Bestemmelsen er såldes av privatrettslig karakter hvor forholdet mellom institusjon og kunde reguleres.[107] Der det er aktuelt å skille mellom etablert og ikke etablert kundeforhold, vil dette kommenteres.

Finansavtl. § 14 er ufravikelig uavhengig av om kunden er forbruker eller ikke.[108] Det innebærer at loven ikke kan fravikes til skade for kunden, uavhengig av om det er tale om en kunde som er forbruker eller næringsdrivende. Banker kan derfor ikke legge til grunn strengere vilkår for å avvise kunder enn det som følger av finansavtl. § 14 første ledd. Avvisningsregelen er preseptorisk fordi den regnes å være av en slik karakter at den uansett må etterleves av institusjonene.[109]

Dersom kunden avvises, plikter institusjonen å underrette kunden om dette «uten ugrunnet opphold», jf. finansavtl. § 14 annet ledd første punktum. Hvis avvisningen skyldes forhold knyttet til hvitvasking, er det visse begrensninger i hva kunden har krav på å underrettes om. Departementet understreker at det ikke vil være noe i veien for at banken underretter kunden om at manglende eller mangelfull legitimasjon er årsaken til avvisningen.[110] Opplysninger som banken har oversendt til Økokrim, skal derimot ikke kunden underrettes om, jf. hvvl. § 28 første ledd. Avsløringsforbudet er ment å forhindre at kunden og andre uvedkommende får informasjon som kan vanskeliggjøre en eventuell straffeforfølgelse.[111]

Det følger videre av finansavtl. § 14 annet ledd annet punktum at underretningen skal inneholde opplysning om utenrettslige tvisteløsningsordninger. Det aktuelle klageorgan er Finansklagenemnda Bank, som tidligere het Bankklagenemnda.[112] Nemnda er godkjent klageorgan i henhold til lov 17. juni 2016 nr. 29 om godkjenning av klageorganer for forbrukersaker § 3.

3.3.2 Gjenstand for avvisning

Det følger av finansavtaleloven § 14 første ledd at det er to forhold som er gjenstand for avvisning dersom det foreligger «saklig grunn». Det er enten tale om å avslå «å ta imot innskudd» eller avslå å «utføre betalingstjenester».

---

107 NOU 1994: 19 s. 111.

108 Finansavtl. § 2 første ledd, jf. § 2 annet ledd annet punktum.

109 Innst. O.nr. 84 (1998–1999) s. 8.

110 Ot.prp. nr. 41 (1998–1999) s. 98.

111 NOU 2007: 10 s. 65.

112 Krüger (2017) i kommentar til finansavtl. § 14 annet ledd, note 77.

For det første omfattes det «å ta imot innskudd», jf. finansavtl. § 14 første ledd. En alminnelig språklig forståelse av «innskudd» tilsier at det er tale om midler som settes inn på konto. Både innbetalinger og overføringer til konto omfattes.[113] Som innskudd omfattes også særlige innskuddsformer som innlån, med unntak av ansvarlig lån og lån ved ihendehaverobligasjoner og sertifikater.[114] Med innlån siktes det til andre typer kreditt til institusjonen som kan tenkes å falle utenfor den naturlige språkforståelsen av «innskudd».[115] Bestemmelsene om innskudd gjelder ikke forsikringsavtaler, pensjonsspareavtaler og avtaler om innskudd i verdipapirfond.[116]

For det annet omfattes det å «utføre betalingstjenester», jf. finansavtl. § 14 første ledd. Hva som regnes som «betalingstjenester» i finansavtalelovens forstand, fremgår av finansavtl. § 11. Listen over ulike betalingstjenester i finansavtl. § 11 første og annet ledd er detaljert utformet. Dette taler for at listen er uttømmende. Som betalingstjenester regnes blant annet kontoforvaltning (herunder innskudd og uttak av kontanter), gjennomføring og innløsning av betalingstransaksjoner og pengeoverføringer.[117] Ordlyden etter finansavtl. § 11 kan derfor sies å dekke blant annet tjenester som bankkonto, betalingskort, nettbank, BankID og pengeoverføringer.

Finansavtl. § 14 første ledd gjelder avslag på «vanlige vilkår». Med uttrykket «vanlige vilkår» vil en alminnelig språklig forståelse tilsi at vilkårene for innskudd og betalingstjenester gjelder på generelt grunnlag for bankens kunder. Dette innebærer at dersom institusjonen benytter særlige vilkår for kun en bestemt krets av mennesker, vil det i realiteten kunne foreligge en avvisning.[118] Det kan diskuteres hvorvidt «vanlige vilkår» kun knytter seg til det å «utføre betalingstjenester» eller om det også gjelder for «å ta imot innskudd». Slike tolkningsproblemer oppstår når innholdet i en setning er flertydig og kan gi ulike tolkningsalternativer som begge dekkes av lovens ordlyd.[119] I forarbeidene er det antatt at dersom en institusjon skal ha en plikt til enten å ta imot innskudd eller utføre betalingstjenester, er det en forutsetning at institusjonen i alminnelighet tilbyr den aktuelle tjenesten.[120] Dette begrunnes i ordlyden «vanlige vilkår». Ettersom dette knytter seg til både det å ta imot innskudd og å utføre betalingstjenester, indikerer dette at «vanlige vilkår» må forstås som både å ta imot innskudd og utføre betalingstjenester.

---

113 Keiserud (2017) i kommentar til finansforetaksloven § 2-2 første ledd, note 72.

114 Finansavtl. § 10 annet ledd.

115 Krüger (2017) i kommentar til finansavtl. § 10 annet ledd, note 44.

116 Finansavtl. § 10 første ledd.

117 Finansavtl. § 11 første ledd.

118 Grøttjord (2014) s. 103.

119 Eckhoff og Helgesen (2001) s. 57.

120 NOU 1994: 19 s. 113.

3.3.3 Saklighetskravet

For at institusjonen skal kunne avvise en kunde rettmessig etter finansavtl. § 14 første ledd, må det foreligge en «saklig grunn». En alminnelig språklig forståelse av «saklig grunn» tilsier at det må foreligge en tilstrekkelig og legitim begrunnelse for å avvise kunden fra bankens side. Det må påvises et behov fra bankens side for å avslå å ta imot innskudd eller utføre betalingstjenester på vanlige vilkår. Saklighetskravet skal sikre at bankene har rimelig grunn til å avvise en kunde der dette anses velbegrunnet.

«Saklig grunn» er en rettslig standard som også finnes flere steder i det øvrige lovverket. Begrepet forekommer blant annet i forsikringsavtaleloven[121] §§ 3-10 og 12-12 om avslag på henholdsvis skadeforsikring og personforsikring. Til sammenligning fra finansavtaleloven fremgår det nærmere innholdet av saklighetskravet av de to bestemmelsene i forsikringsavtaleloven. Forsikringsavtaleloven regulerer det privatrettslige kontraktsforholdet mellom forsikringstaker og forsikringsselskap. Ettersom både finansavtaler og forsikringsavtaler er kontraktstyper som inngås i stort antall med sikte på nærmere å regulere avtaleinnholdet og partenes plikter, har de to lovene enkelte likhetstrekk. Forsikringsavtaleloven kan derfor benyttes som tolkningsmoment ved anvendelsen av finansavtalelovens bestemmelser der dette er hensiktsmessig. Som «saklig grunn» i henhold til avvisningsreglene etter forsikringsavtaleloven er eksempelvis at avtalen medfører en særlig risiko.

Begrepet «saklig grunn» i finansavtl. § 14 første ledd må tolkes dynamisk i lys av samfunnsutviklingen for øvrig. Hva som anses å være en saklig grunn, må derfor vurderes konkret ut fra en totalbedømmelse av de forhold som gjør seg gjeldende.

Forarbeidene gir til en viss grad veiledning for hva som skal forstås som «saklig grunn» for avvisning. I lovutvalget til finansavtaleloven hevdet Banklovkommisjonen at det burde innebære visse begrensninger for finansinstitusjoner til å avvise kunder fritt. Det ble særlig vist til at institusjonene driver en virksomhet etter konsesjon eller lovvedtak, og for øvrig deres spesielle stilling i samfunnet. Begrunnelsen bak begrensningene følger hovedsakelig av hensynet til kunden og de konsekvenser det kan medføre for kunden dersom den ikke får utført nødvendige betalingstjenester eller lignende.[122] Kunders tiltro til banksystemet og deres behov for sikker oppbevaring av midler på bankkonto, tilsier at banker bør utvise en viss varsomhet med å avvise sine kunder.

---

[121] Lov 16. juni 1989 nr. 69 om forsikringsavtaler (fal.).

[122] NOU 1994: 19 s. 112.

Det fremgår av forarbeidene at det ikke vil være en saklig grunn for avvisning at kunden eksempelvis er utlending.[123] Justisdepartementets lovavdeling legger videre til grunn at det ikke vil anses som saklig å avvise som følge av at kunden har fått gjeldsordning eller har økonomiske problemer.[124] Det fremgår imidlertid av lovforslaget fra Banklovkommisjonen at dersom kunden begår straffbare forhold eller utviser svik overfor institusjonen, vil dette normalt kunne kvalifiseres som saklig grunn.[125] For eksempel kan det være tale om uriktige opplysninger som gis til banken i forbindelse med låneopptak. Straffbare forhold og svik overfor institusjonen må regnes som relativt klare tilfeller som gir grunnlag for avvisning av kundeforhold. Banklovkommisjonen pekte også på at institusjonen i spesielle tilfeller kan motsette seg å ta imot midler som den med god grunn mistenker at stammer fra straffbare forhold.[126] Det er i slike tilfeller tale om *hvitvasking*, jf. hvvl. § 2 første ledd bokstav a.

I juridisk litteratur har det blitt nevnt uttrykkelig at reglene om avvisning av kunder i stor grad må ses i sammenheng med hvitvaskingsregelverket. Det foreligger derfor saklig grunn til avvisning av en kunde dersom institusjonen ikke kan overholde sine forpliktelser etter hvitvaskingsregelverket.[127] I kapittel 3.4 behandles retts- og nemndspraksis i avvisningssaker knyttet til hvitvasking.

3.3.4 Avvisningsgrunnlag for avtaler om grunnleggende betalingstjenester

I september 2017 sendte Justis- og beredskapsdepartementet forslag til ny finansavtalelov på høring.[128] I forslaget til ny finansavtalelov foreslås det å implementere EUs betalingskontodirektiv[129] som forplikter finansforetak å tilby betalingskonto med grunnleggende funksjoner. Betalingskontodirektivet er foreløpig ikke inntatt i EØS-avtalen, men forberedes gjennomført i norsk rett.[130] I lovforslaget slås det fast at kontraheringsplikten også gjelder *grunnleggende betalingstjenester*.[131] Innholdet i den utvidede kontraheringsplikten for avtaler om grunnleggende betalingstjenester redegjøres nærmere for i kapittel 5.3. Etter direktivet art. 16 nr. 4 følger derimot et avvisningsgrunnlag dersom forbrukeren ikke etterlever hvitvaskingsregelverket. Det kan eksempelvis være ved manglende legitimasjon av kunden.

---

123 Ot.prp. nr. 41 (1998–1999) s. 98.

124 JDLOV-2001-1428.

125 NOU 1994: 19 s. 113.

126 NOU 1994: 19 s. 113.

127 Grøttjord (2014) s. 102.

128 Justis- og beredskapsdepartementet (2017) s. 1.

129 Dir 2014/92/EU.

130 Prop. 40 L (2017–2018) s. 89.

131 Justis- og beredskapsdepartementet (2017) s. 49.

I forarbeidene til hvitvaskingsloven presiseres at det ikke vil være i samsvar med finansavtaleloven § 14 å stille strengere krav til gyldig legitimasjon enn de som fremgår av Finanstilsynets rundskriv fra 2016 når det tilbys en konto med grunnleggende tjenester.[132] Rundskrivet oppstiller hva som regnes som gyldig legitimasjon for fysiske personer.[133] Disse reglene må ses opp mot de innholdsmessige kravene som stilles til gyldige legitimasjonsdokumenter etter hvitvaskingsforskriften § 4-3 og hvilke opplysninger som skal innhentes om kunden etter hvvl. § 12 første ledd. Krav til kundens legitimasjon vil redegjøres for i kapittel 5.4.

Som tidligere nevnt, er utgangspunktet etter hvvl. § 21 første ledd at dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres, skal kunden avvises. Det er dog ikke tilstrekkelig at prosedyren med å gjennomføre kundetiltak blir mer tungvint eller kostbar for den rapporteringspliktige, slik det presiseres i fortalen til EUs betalingskontodirektiv:

> «[...] a refusal can only be justified where the consumer does not comply with the legislation and not because the procedure to check compliance with the legislation is too burdensome and costly».[134]

Det må med andre ord være forhold på *forbrukerens side* som gjør at det ikke er mulig å gjennomføre kundetiltakene.

3.4 Saker om avvisning knyttet til hvitvasking

Et økende antall av sakene som kommer inn til Finansklagenemnda Bank omhandler hvorvidt det foreligger saklig grunn for avvisning av kundeforhold. I det følgende vil kun saker som omhandler hvitvasking som avvisningsgrunnlag trekkes frem. Praksis fra Finansklagenemnda Bank kan tyde på at det er særlig to forhold hvor utfordringene knyttet til hvitvaskingsregelverket kommer på spissen ved gjennomføringen av kundetiltak. Disse to forholdene kan sammenfattes til forhold knyttet til kundens identitet og forhold knyttet til midlenes opprinnelse.

Før 2015 gikk de aller fleste av sakene som ble brakt inn for nemnda på utfordringer knyttet til bekreftelse av kundens identitet. Det springende punktet i disse sakene var hvorvidt kunden kunne fremvise gyldige legitimasjonsdokumenter. Hvilke opplysninger som skal innhentes av kunden ved gjennomføringen av kundetiltak og dermed regnes som gyldig legitimasjon følger av hvitvaskingsforskriften § 4-3, med hjemmel i hvvl. § 12 sjette ledd.

---

132 Prop. 40 L (2017–2018) s. 90.

133 RFT-2016-24 punkt 2.3 under «Legitimasjonskontroll for fysiske personer».

134 Dir 2014/92/EU preamble 47.

I BKN-2009-69 gjaldt saken opprettelse av konto. Kunden hadde oppholdstillatelse i Norge, men hadde kun asylsøkerbevis. Slike asylsøkerbevis har ikke navnetrekk slik som den tidligere hvitvaskingsforskriften[135] § 4 (någjeldende hvitvaskingsforskrift § 4-3 første ledd bokstav b) krevde. Nemnda kom derfor til at kunden ikke kunne fremvise gyldig legitimasjon, og dermed forelå saklig grunn for avvisning fra bankens side. Banken fikk medhold i denne saken.

I BKN-2010-173 var spørsmålet om banken kunne avvise kundens søknad om opprettelse av konto, som følge av manglende legitimasjon. Kunden hadde ikke norsk personnummer, kun D-nummer. Banken hadde ingen fysiske filialer, og var derfor nødt til å få utført identifikasjonskontroll fra Posten ved PUM (personlig utlevering mottaksbevis). Posten godtok D-nummer som tilstrekkelig identifikasjon ved PUM, men banken krevde norsk personnummer for opprettelse av bankkonto. Nemnda kom til at bankens forpliktelser etter hvitvaskingsregelverket kunne ivaretas gjennom bruk av PUM, og D-nummer var derfor tilstrekkelig som gyldig legitimasjon. Banken fikk ikke medhold, og hadde således ikke saklig grunn til å avslå søknaden om kontoåpning.

I FinKN-2014-208 gjaldt saken opprettelse av konto for grunnleggende banktjenester. Kunden hadde oppholdstillatelse i Norge, oppholdskort med fødselsdato, statsborgerskap, fødeland og norsk fødselsnummer registrert i folkeregisteret. Banken på sin side hevdet at oppholdskortet ikke oppfylte kravene til gyldig legitimasjon etter hvitvaskingsregelverket. Det ble vist til forarbeider hvor departementet bemerket at oppholdskortet i utgangspunktet ikke gir en sikker bekreftelse for at den oppgitte identiteten stemmer. Ut fra en vurdering av hvilke personopplysninger som i den enkelte sak vil fremgå av oppholdskortet, vil kortet kunne tilfredsstille kravene til gyldig legitimasjon i hvitvaskingsregelverket. Nemnda la til grunn at opplysningene som forelå, oppfylte kravet til gyldig legitimasjon. Banken fikk dermed ikke medhold.

Basert på denne nemndspraksisen kan det se ut til at bankene i enkelte tilfeller legger til grunn et strengere krav til gyldige legitimasjonsdokumenter enn det som følger av hvitvaskingsregelverket. Dette kan være problematisk av hensyn til bankenes kontraheringsplikt og hensynet til finansiell inkludering. Det fremgår også av forarbeidene til hvitvaskingsloven at når det tilbys konto med grunnleggende tjenester vil det ikke være i samsvar med reglene i finansavtl. § 14 å stille strengere krav til gyldig legitimasjon enn det som følger av Finanstilsynets rundskriv fra 2016 (RFT-2016-24).[136] Hvilke legitimasjonsdokumenter som regnes som gyldige etter den alminnelige kontraheringsplikten

[135] Forskrift 13. mars 2009 nr. 302 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsforskriften 2009).

[136] Prop. 40 L (2017–2018) s. 90.

og den utvidede kontraheringsplikten for grunnleggende betalingstjenester beror på en risikobasert vurdering.

I forlengelsen av bankenes kontraheringsplikt må det foreligge «saklig grunn» dersom bankene skal nekte å utføre betalingstjenester for sine kunder. I det følgende nevnes to ulike saker hvor bankene sperret kundens tilgang til betalingstjenester som ledd i den løpende oppfølgingen av kundeforhold. Selv om kundeforholdene allerede var etablert i disse sakene, la nemnda til grunn at finansavtl. § 14 var rettslig grunnlag ettersom det var tale om å nekte utføring av betalingstjenester.

I FinKN-2017-508 ble kundens tilgang til nettbanken sperret som ledd i bankens plikt etter hvitvaskingsregelverket til å foreta løpende oppfølging av kundeforholdet. I bankens arbeid for å sikre overholdelse av forpliktelsene etter hvitvaskingsregelverket, henvendte banken seg til kunden for å innhente og oppdatere kundeinformasjon vedrørende hvor midlene kom fra. Kunden besvarte ikke disse spørsmålene, og nettbanken ble derfor sperret. Spørsmålet i saken var om banken hadde saklig grunn etter finansavtl. § 14 til å sperre kontoen for betalingstjenester. Nemnda kom til at spørsmålene som var stilt var nødvendige for at banken skulle oppfylle sine forpliktelser. Ettersom kunden ikke hadde besvart spørsmålene, kom nemnda til at sperringen av kontoen for betalingstjenester var saklig begrunnet. Banken fikk medhold i saken.

I FinKN-2018-304 ble kundens konto for betalinger til utlandet sperret. Banken begrunnet sperringen med at den mente at kunden ble utsatt for svindel. Saken reiste spørsmål om banken hadde saklig grunn til å avslå betalingene etter finansavtl. § 14. Siden kunden var informert av banken at hun var i ferd med å bli svindlet, mente nemnda at den saklige grunnen for å sperre kontoen måtte søkes i andre hensyn ut over hensynet til kunden. Nemndas flertall la vekt på en uttalelse fra Økokrim om svindeltiltak som denne saken gjaldt, hvor det nevnes at penger som sendes som ledd i slik svindel, går til tung organisert kriminalitet. For å stoppe slike pengestrømmer, mente flertallet at det forelå saklig grunn for banken til å sperre kundens utenlandsbetalinger. Mindretallet på ett nemndsmedlem mente at gjennomføringen av betalingene ville innebære brudd på pliktene etter hvitvaskingsloven. Dette ble begrunnet i Økokrims uttalelse som også nevnte at slike pengestrømmer kunne ha en side til hvitvasking.

Etter 2016 har sakene om avvisning knyttet til hvitvasking gått mer i retning av at hvitvaskingsrisikoen har knyttet seg til uvisshet rundt midlenes opprinnelse. Som tidligere redegjort for, er det avgjørende om utbyttet stammer fra en straffbar handling. Dersom det er tvil rundt midlenes opprinnelse, vil det være uvisst om utbyttet i realiteten stammer fra en straffbar handling. Det er uttrykkelig regulert i hvitvaskingsforskriften § 4-11 at

rapporteringspliktige kan innhente opplysninger om midlenes opprinnelse ved gjennomføring av kundetiltak, løpende oppfølging og nærmere undersøkelser, i tråd med hvvl. § 9.

I FinKN-2018-364 fikk kunden avslag på søknad om bankkonto ettersom midlene som skulle settes inn på konto stammet fra virksomhet som bitcoinveksler. Nemnda la til grunn at det er kjent at kryptovalutaen bitcoin kan anvendes som betalingsmiddel i transaksjoner knyttet til kjøp og salg av ulovlige varer og tjenester. Ettersom midler som stammer fra virksomhet som bitcoinveksler kan ha tilknytning til utbytte av straffbare handlinger, la nemnda til grunn at banken hadde saklig grunn til å avslå kundens søknad om bankkonto.

Som nevnt innledningsvis i oppgaven, ble det den 30. april 2018 avsagt dom i Oslo tingrett som gjaldt om banken hadde plikt til å avvise en søknad om bedriftskonto fra en kunde, hvor for øvrig et privat kundeforhold med kunden allerede var etablert. Spørsmålet i saken var om banken kunne avslå søknaden begrunnet i hvitvaskingsrisiko etter finansavtl. § 14 første ledd. Retten la til grunn at kundens omsetning av bitcoin innebar en risiko for hvitvasking og at banken derfor hadde en plikt etter hvvl. (2009) § 10 første ledd til å avvise søknaden om opprettelse av bedriftskonto. Som påpekt innledningsvis, er oppgaven avgrenset mot bedriftskunder. Dommen vil derfor ikke kommenteres ytterligere under dette kapittelet om avvisning. Ettersom dommen også gjaldt oppsigelse av det eksisterende kundeforholdet med kunden, vil dette spørsmålet i dommen kommenteres nærmere under kapittel 4.4 om saker om avvikling. Det er verdt å nevne at dommen er anket til lagmannsretten, og er derfor ikke rettskraftig.[137]

På bakgrunn av den nevnte nemnds- og underrettspraksis virker det rimelig å hevde at saker om avvisning av kundeforhold grunnet forhold knyttet til hvitvasking er innenfor kjerneområdet for avvisningsregelen i finansavtl. § 14 første ledd. Øvrig praksis fra Finansklagenemnda Bank viser i perioden fra 2016 til i dag at det har vært flere saker som gjelder avvikling av eksisterende kundeforhold etter finansavtaleloven § 21 grunnet forhold knyttet til hvitvasking. Selv om mye av saklighetsvurderingen vil være lik ved avviklingsregelen etter finansavtaleloven § 21, vil disse sakene redegjøres nærmere for i kapittel 4.4 om avvikling.

3.5 Oppsummering

Etter hvvl. § 21 skal den rapporteringspliktige ikke etablere kundeforholdet eller utføre transaksjonen dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres. Hva det innebærer at kundetiltak ikke kan gjennomføres, beror på en konkret vurdering.

[137] Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) § 19-14.

Forholdet mellom kunde og bank reguleres av finansavtl. § 14 første ledd, som oppstiller krav til at det må foreligge «saklig grunn» for å avvise kunder. Som vi har sett, er det i forarbeider, juridisk litteratur og praksis fra Finansklagenemnda Bank vist til hva som kan regnes som saklig grunn. En saklig grunn kan være når banker i enkelte tilfeller har en plikt til å nekte inngåelse av nye kundeforhold eller utføring av betalingstjenester i tilfeller hvor det foreligger risiko for hvitvasking i tråd med hvvl. § 21.

I noen unntakstilfeller kan det etter hvitvaskingsregelverket foreligge plikt til å avvise kunden, men uten at banken har tilstrekkelig hjemmel til dette etter finansavtl. § 14. Dette problemet oppstår gjerne ved at kundetiltak ikke kan gjennomføres fra bankens side. Det skal svært mye til for at dette regnes som en saklig grunn for avvisning. At gjennomføring av kundetiltak innebærer en høyere kostnad og ressursbruk for bankene vil ikke være tilstrekkelig. For avtaler om grunnleggende betalingstjenester med forbrukere følger det av betalingskontodirektivet art. 16 nr. 4 at avvisning kun er lovlig der forbrukeren ikke etterlever hvitvaskingsregelverket. Det innebærer at det må være forhold på *forbrukerens side* som medfører manglende kundetiltak og dermed saklig grunn. For at banker skal kunne avvise nye kunder eller transaksjoner etter hvvl. § 21 første ledd, må det derfor være forhold på kundens side som gjør at gjennomføring av kundetiltak ikke lar seg gjøre. Dette vil kunne kvalifisere til rettmessig avvisning etter finansavtl. § 14 første ledd.

4 Avvikling av etablerte kundeforhold

4.1 Oversikt

Til nå har vi sett at banker i enkelte tilfeller har en plikt til å avvise nye kunder eller transaksjoner. I det følgende oppstår spørsmålet om når banker har plikt til *å avvikle etablerte kundeforhold*.

I det følgende redegjør jeg for de ulike avviklingsgrunnlagene etter hvvl. § 24 fjerde ledd og finansavtl. § 21. Som nevnt tidligere, går også hovedskillet mellom disse to bestemmelsene ved at hvitvaskingsloven oppstiller plikter for rapporteringspliktige overfor myndighetene, mens finansavtaleloven regulerer det privatrettslige forholdet mellom bank og kunde. Etter hvvl. § 24 fjerde ledd skal rapporteringspliktige avvikle kundeforhold dersom kundetiltak som ledd i den løpende oppfølgingen av kundeforholdet ikke kan gjennomføres. Det privatrettslige grunnlaget for å avvikle kundeforhold følger av finansavtl. § 21, og det må foreligge «saklig grunn» for slik avvikling. De samme hensynene som ved avvisning av kunder vil i stor grad gjøres gjeldende ved spørsmål om avvikling av eksisterende kundeforhold.[138] For å unngå gjentagelser, vil tidligere vurderinger legges til grunn der disse også er relevante for reglene om avvikling.

4.2 Avvikling etter hvitvaskingsloven § 24

4.2.1 Lovtekst og virkeområde

Hvvl. § 24 fjerde ledd lyder:

> (4) Dersom kundetiltak som ledd i løpende oppfølging ikke kan gjennomføres, skal rapporteringspliktige avvikle kundeforholdet. Rapporteringspliktige skal vurdere om det er grunnlag for nærmere undersøkelser og rapportering i samsvar med §§ 25 og 26. Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om fremgangsmåten ved avvikling av kundeforhold.

Reglene om rapporteringspliktiges plikt til å avvikle kundeforhold etter hvitvaskingsregelverket er regulert i hvvl. § 24 fjerde ledd. Vilkåret for at bestemmelsen skal komme til anvendelse, er at «kundetiltak som ledd i løpende oppfølging ikke kan gjennomføres». Den rapporteringspliktige har dermed en plikt til å avvikle kundeforhold dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres som ledd i løpende oppfølging. Banker regnes som rapporteringspliktige etter hvvl. § 4 første ledd bokstav a, og omfattes dermed av pliktene som følger av hvitvaskingsregelverket.

I den nye hvitvaskingslovens bestemmelse om avvikling er det gjort enkelte lovtekniske endringer. I hvvl. (2009) § 14 ble rapporteringspliktige pålagt å foreta løpende kontroll av eksisterende kundeforhold, men ga ingen hjemmel for avvikling. Hjemmel for avvikling fulgte av hvvl. (2009) § 10 første ledd annet punktum. Dette er nå samlet i hvvl. § 24, slik at både

[138] Rørholt (2018) i kommentar til hvvl. § 24 fjerde ledd, note 101.

reglene om løpende oppfølging og konsekvensene av manglende kundetiltak for allerede inngåtte kundeforhold følger av samme bestemmelse.

4.2.2 Gjenstand for avvikling

Dersom kundetiltak ikke kan gjennomføres som ledd i løpende oppfølging, skal den rapporteringspliktige «avvikle kundeforholdet» etter hvvl. § 24 fjerde ledd første punktum. For at hvvl. § 24 fjerde ledd skal komme til anvendelse må det være tale om et allerede etablert «kundeforhold». Det fremgår uttrykkelig av hvitvaskingsforskriften § 4-1 første ledd at kundeforhold mellom bank og kunde anses etablert «ved opprettelse av konto eller utstedelse av betalingskort». Reglene om avvikling av kundeforhold gjelder derfor tidspunktet *etter* at kundeforholdet er etablert.

For å kunne avvikle et kundeforhold, kreves at det er *forhold på kundens side* som medfører at kundetiltak ikke kan gjennomføres.[139] Lovutvalget nevner som eksempler på slike forhold at kunden ikke presenterer gyldig legitimasjon eller nekter å komme med nødvendige opplysninger for å fastlegge nye eierstrukturer med reelle rettighetshavere.

I NOU 2016: 27 fremholder lovutvalget hva som kan begrunne en plikt til å avvikle kundeforhold. Bankenes plikt til å avvikle kundeforhold er i hovedsak en videreføring av den tidligere hvvl. (2009) § 10 første ledd annet punktum.[140] Bestemmelsen kunne sies å være todelt, ved å oppstille en plikt til å avvikle kundeforhold både i tilfeller hvor «kundekontroll» ikke kunne gjennomføres og hvis fortsettelse av kundeforholdet medførte risiko for hvitvasking.[141] Lovutvalget til den nye hvitvaskingsloven mente imidlertid at hvvl. (2009) § 10 første ledd annet punktum knyttet til hvitvaskingsrisiko ikke harmoniserte tilstrekkelig med direktivet. Det ble vist til at rapporteringspliktige kunne ende opp med å avvikle kundeforhold i tilfeller hvor det forelå risiko for hvitvasking, uten å i tilstrekkelig grad ha forsøkt å håndtere denne risikoen ved å gjennomføre de lovpålagte kundetiltakene først.[142] Ordlyden er derfor endret. Likt som for reglene om avvisning etter hvvl. § 21, er det ikke tillatt med «de-risking» av utsatte risikogrupper. I tråd med den risikobaserte tilnærmingen etter hvvl. § 9 skal risikoen i utgangspunktet håndteres, ikke elimineres.[143] Risiko for hvitvasking er derfor i seg selv ikke tilstrekkelig for å avvikle et kundeforhold.[144]

---

139 NOU 2016: 27 s. 107.

140 Prop. 40 L (2017–2018) s. 89.

141 Hvvl. (2009) § 10 første ledd.

142 NOU 2016: 27 s. 107.

143 Prop. 40 L (2017–2018) s. 90.

144 Prop. 40 L (2017–2018) s. 91.

4.2.3 Risikobasert tilnærming ved løpende oppfølging

Hvvl. § 24 fjerde ledd må ses i sammenheng med rapporteringspliktiges risikobaserte tilnærming ved gjennomføringen av løpende oppfølging etter hvvl. § 9 første ledd første punktum. Som redegjort for i kapittel 3.2.3 om risikobasert tilnærming ved gjennomføring av kundetiltak, skal rapporteringspliktige vurdere risiko for hvitvasking ut fra blant annet «kundeforholdets formål, mengden kundemidler som skal inngå i kundeforholdet, transaksjoners størrelse, og regelmessigheten og varigheten på kundeforholdet»[145].

Som ledd i kjenn din kunde-prinsippet, skal den rapporteringspliktige foreta en risikobasert tilnærming ved løpende oppfølging av eksisterende kundeforhold. Etter hvvl. § 9 tredje ledd skal den rapporteringspliktige kunne påvise at omfanget av utførte tiltak er tilpasset den aktuelle risikoen.

4.2.4 Gjennomføring av løpende oppfølging

Gjennomføring av løpende oppfølging av kundeforholdet er kun ett av flere kundetiltak. Reglene om gjennomføring av løpende oppfølging må ses i sammenheng med de øvrige kundetiltakene som fremkommer av hvitvaskingsloven kapittel 4.

I bestemmelsen om løpende oppfølging i hvvl. § 24 skal blant annet midlenes opprinnelse som inngår i kundeforholdet eller transaksjonen undersøkes. For transaksjoner som er komplekse eller uvanlig store, uten et tilsynelatende lovlig eller økonomisk formål, skal den rapporteringspliktige foreta en særskilt løpende oppfølging for å minimere risikoen for hvitvasking.[146]

Hvvl. (2009) § 14 regulerte at løpende oppfølging skulle omfatte overvåkning av kundens transaksjoner, og den rapporteringspliktige skulle oppdatere dokumentasjon og opplysninger om kunder. Etter EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv ble imidlertid kravet om «ongoing monitoring» (løpende oppfølging) utvidet, som en del av «customer due diligence measures».[147] Den rapporteringspliktige skal nå i større grad undersøke transaksjoner for å sikre at disse er i tråd med den rapporteringspliktiges kunnskap og kundens risikoprofil. Ettersom den løpende oppfølgingen skal være risikobasert, vil dette kunne begrense plikten i tilfeller av eldre og passive kundeforhold.[148] Løpende oppfølging etter hvvl. § 24 første ledd kan oppsummeres til å gjelde overvåkning av transaksjoner og kundeadferd i sin helhet.

---

[145] Hvvl. § 9 første ledd annet punktum.

[146] Prop. 40 L (2017–2018) s. 96.

[147] Dir 2015/849/EU art. 13 nr. 1 bokstav d.

[148] Ot.prp. nr. 3 (2008–2009) s. 88.

Når den rapporteringspliktige skal overvåke kundens transaksjonsmønster og adferd, er dette begrunnet i at formålet med den løpende oppfølgingen er å oppdage særlig avvikende adferd fra kunden.[149] Slik avvikende adferd kan vekke mistanke om hvitvasking. Hva som regnes som avvik, må vurderes konkret opp mot de opplysninger som den rapporteringspliktige har om kunden fra tidligere gjennomførte kundetiltak.

Etter ordlyden i hvvl. § 24 annet ledd, skal rapporteringspliktige «jevnlig» gjennomføre kundetiltak som ledd i den løpende oppfølging. I forarbeidene presiseres det at ordlyden ikke innebærer at det aldri gjennomføres kundetiltak overfor eksisterende kunder. Det er heller ikke tilstrekkelig at det kun gjennomføres kundetiltak ved tvil om tidligere innhentede opplysninger er korrekte eller tilstrekkelige.[150] Hvor ofte det skal gjennomføres kundetiltak som ledd i løpende oppfølging, må derfor vurderes etter en risikobasert tilnærming i tråd med hvvl. § 6.

FATFs anbefaling 10 angår kundetiltak og løpende oppfølging.[151] I «interpretive note» til anbefaling 10 punkt 23 er det presisert at rapporteringspliktige skal påse at opplysninger som er innhentet gjennom kundetiltak er oppdatert og riktig. Dette skal gjøres ved å foreta løpende vurderinger av eksisterende kundeforhold, særlig ved kunder med høyere risiko.[152] I «interpretive note» til anbefaling 10 punkt 10 er det imidlertid presisert at det ikke innebærer at den rapporteringspliktige må gjennomføre kundetiltak ved hver eneste transaksjon som foretas. Den rapporteringspliktige kan legge til grunn tidligere innhentede og bekreftede opplysninger om kunden, med mindre det er tvil om opplysningene er riktige.[153]

4.3 Avvikling etter finansavtaleloven § 21

4.3.1 Lovtekst og virkeområde

Finansavtl. § 21 lyder:

> (1) Dersom det er avtalt i rammeavtalen, kan institusjonen si opp rammeavtale inngått på ubestemt tid med minst to måneders varsel på samme måte som nevnt i § 15 tredje ledd dersom det foreligger saklig grunn og det ikke er avtalt bindingstid i samsvar med § 20 annet ledd. Grunnen til oppsigelsen skal opplyses. § 20 fjerde ledd gjelder tilsvarende.
> (2) Institusjonen kan skriftlig heve avtalen ved vesentlig mislighold fra kundens side. Grunnen til hevingen skal opplyses.

Bestemmelsen retter seg mot «institusjonen» som avtalepart. Som tidligere redegjort for, er det klart at banker omfattes av denne definisjonen og hjemmel til å avvikle etablerte kundeforhold følger derfor av finansavtl. § 21. I motsetning til finansavtl. § 14 som gjelder forut for etablering

[149] NOU 2016: 27 s. 106.
[150] NOU 2016: 27 s. 225.
[151] FATF (2012) s. 12.
[152] FATF (2012) s. 66.
[153] FATF (2012) s. 61.

av kundeforhold, gjelder finansavtl. § 21 for allerede etablerte kundeforhold. For bankenes plikt til å avvikle eksisterende kundeforhold, vil reglene om ufravikelighet slå ulikt ut avhengig av om kunden er forbruker eller ikke. Loven er ufravikelig dersom kunden er forbruker.[154] Dersom kunden ikke er forbruker, vil loven vike for avtale mellom partene.[155] I næringsforhold kan det derfor eksempelvis avtales strengere vilkår som regulerer avviklingsadgangen enn det som følger av finansavtl. § 21.

Hittil i oppgaven har jeg anvendt begrepet «avvikling» som betegnelse på situasjoner hvor institusjonen terminerer et etablert kundeforhold, i tråd med hvvl. § 24 fjerde ledd. Finansavtl. § 21 skiller for øvrig mellom begrepene «oppsigelse» og «heving» i bestemmelsens første og annet ledd. I det følgende vil det redegjøres for innholdet i henholdsvis bankenes oppsigelsesrett og hevingsrett.

4.3.2 Bankers oppsigelsesrett

Rett til oppsigelse av en avtale i et løpende forhold regnes å være den klare hovedregel i norsk rett, og anses å være et alminnelig kontraktsrettslig prinsipp.[156] Bankers oppsigelsesrett er lovfestet og følger uttrykkelig av finansavtl. § 21 første ledd. I forarbeidene til finansavtaleloven skilles det mellom kundens og institusjonens oppsigelsesrett.[157] Hovedregelen er at kunder har fri adgang til oppsigelse av avtalen såfremt det ikke er avtalt oppsigelsesfrist, mens institusjonens adgang er begrenset. Dette må ses i sammenheng med bankenes kontraheringsplikt etter finansavtl. § 14 første ledd, som innebærer et forbud mot å avvise kunder uten saklig grunn.

Det fremgår av finansavtl. § 21 første ledd første punktum at det må foreligge «saklig grunn» for en slik oppsigelsesrett fra institusjonens side. Denne grunnen må oppgis for kunden.[158] Slik saklig grunn kan foreligge dersom det foretas reduksjon eller generelle endringer i institusjonens tjenestetilbud.[159] Dersom det foreligger hevingsrett etter finansavtl. § 21 annet ledd, vil dette utgjøre en saklig grunn for oppsigelse.[160] De hensyn som danner grunnlaget for saklighetskravet ved avvisning etter finansavtl. § 14 vil også kunne tas i betraktning i vurderingen etter finansavtl. § 21 første ledd.[161] Det er derfor klart at det vil foreligge saklig grunn til oppsigelse av kundeforhold dersom institusjonen ikke kan overholde sine forpliktelser

---

154 Finansavtl. § 2 første ledd.

155 Finansavtl. § 2 annet ledd første punktum.

156 Hagstrøm (2011) s. 241.

157 NOU 1994: 19 s. 121.

158 Finansavtl. § 21 første ledd annet punktum.

159 NOU 1994: 19 s. 122.

160 Krüger (2017) i kommentar til finansavtl. § 21 første ledd, note 115.

161 Grøttjord (2014) s. 139.

etter hvitvaskingsregelverket.[162] For det materielle innholdet i saklighetskravet viser jeg til tidligere redegjørelse.

I tillegg til saklighetskravet, oppstiller bestemmelsen øvrige vilkår som alle må være oppfylt for at banken skal kunne si opp kundeforholdet. Adgangen til oppsigelse må være avtalt i «rammeavtalen», jf. finansavtl. § 21 første ledd første punktum. I 2009 ble lovens terminologi endret fra «kontoavtale» til «rammeavtale».[163] Ordlydsendringen tok sikte på å utvide begrepet til også å omfatte avtaler som ikke nødvendigvis gjelder en konto.[164] Reglene om rammeavtaler gjelder innskudd og betalingstjenester, mens kredittavtaler faller utenfor, jf. finansavtl. § 44 første ledd. Oppsigelse av kredittavtaler er regulert i finansavtl. § 52 om førtidig forfall.

Rammeavtalen må inneholde identifikasjon av kunden og enhver som kan disponere kontoen.[165] Det fremgår av departementets vurdering at med «disponent» menes enhver som generelt eller på bestemte vilkår står angitt i avtalen. Identifikasjon av både kunden og eventuelle disponenter må reguleres i avtalen dersom det er ment at belastning av kontoer kun skal kunne foretas av flere i fellesskap.[166]

Videre må oppsigelsen være avgitt med minst to måneders varsel.[167] Dette er av hensyn til at kunden skal ha tid til å avvikle forholdet og til å områ seg.[168] Oppsigelsen skal varsles på samme måte som nevnt i finansavtl. § 15 tredje ledd. Denne bestemmelsen gjelder opplysningsplikt, nærmere bestemt at opplysninger skal gis på en «klar og forståelig måte på papir eller annet varig medium på norsk eller et annet språk partene avtaler». Det innebærer i all hovedsak at oppsigelsen må være i skriftlig form, og på norsk eller det avtalte språk mellom banken og kunden. Loven er imidlertid ikke til hinder for bruk av elektronisk kommunikasjon dersom kunden ønsker dette.[169]

Endelig må avtalen være inngått på ubestemt tid, slik at det ikke følger noen oppsigelsesfrist. Det må heller ikke være avtalt bindingstid slik at en konto er uoppsigelig for en bestemt tidsperiode.[170]

---

162 Slik som nevnt i RFT-2016-24 punkt 8 og Grøttjord (2014) s. 102.

163 Endringslov til finansavtaleloven mv. § 16.

164 Ot.prp.nr. 94 (2008-2009) s. 176.

165 Finansavtl. § 16 første ledd.

166 Ot.prp.nr. 41 (1998-1999) s. 99–100.

167 Finansavtl. § 21 første ledd

168 Hagstrøm (2011) s. 242.

169 Finansavtl. § 8 første ledd.

170 Finansavtl. § 20 annet ledd første punktum jf. § 21 første ledd første punktum.

4.3.3 Bankers hevingsrett

Bankers hevingsrett følger av finansavtl. § 21 annet ledd. I motsetning til en oppsigelse som hovedsakelig krever en «saklig grunn», innebærer heving at kundeforholdet opphører som følge av et «vesentlig mislighold» fra kundens side. Likt som ved oppsigelse, skal grunnen til hevingen opplyses kunden skriftlig.[171] Bruk av elektronisk kommunikasjon er tillatt dersom kunden ønsker dette.[172]

I forarbeidene til finansavtaleloven er det nevnt at en typisk misligholdssituasjon etter bestemmelsen om heving av rammeavtaler vil være overtrekk, hvor kunden disponerer kontoen utover de midlene vedkommende har til disposisjon. Ettersom det stilles krav til at misligholdet er «vesentlig», må overtrekket må være av en betydelig, gjentagende eller mer langvarig karakter for å kunne rammes av institusjonens hevingsrett.[173]

Spørsmålet er om tilfeller knyttet til hvitvasking også vil kunne innebære et vesentlig mislighold fra kundens side, og medføre at banken har adgang til å heve avtalen med kunden. Hagstrøm uttaler at det er mindre betenkelig å tillate heving i tilfeller hvor årsaken til kontraktsbruddet skyldes forhold som misligholderen kan bebreides for. Det gjelder særlig i tilfeller det er utvist grov skyld, slik som svik og bevisst uredelighet.[174] For saker med tilknytning til hvitvasking vil dette for eksempel inntre dersom kunden ikke medvirker til å gi opplysninger slik at banken ikke får gjennomført sine lovpålagte forpliktelser etter hvitvaskingslovgivningen. Dersom kunden avgir uriktige opplysninger overfor banken i forbindelse med gjennomføring av kundetiltak vil kunne foreligge klanderverdig opptreden fra kundens side. Dette vil anses som tilstrekkelig hevingsgrunn etter finansavtl. § 21 annet ledd.

Som tidligere nevnt, vil saklig grunn til oppsigelse være oppfylt i tilfeller hvor det foreligger et vesentlig mislighold som kvalifiserer til heving. Det kan være aktuelt å benytte hevingsbeføyelsen dersom det i rammeavtalen er avtalt en oppsigelsesperiode. I disse tilfeller gir ikke finansavtl. § 21 første ledd adgang til oppsigelse før den avtalte oppsigelsesperioden er utløpt.[175] Oppsigelse vil derimot som regel oppleves mindre inngripende enn heving.[176] Dette kan begrunnes i at det gis en oppsigelsesperiode og avtalen ikke sies opp umiddelbart, slik som ved heving. Institusjonen kan i utgangspunktet foreta partiell heving, for eksempel ved å heve den delen av avtalen som misligholdet fra kunden gjelder. Ved forhold knyttet til hvitvasking, kan det stilles spørsmål ved om det vil la seg gjøre å foreta en slik partiell heving. Dersom en

---

171 Finansavtl. § 21 annet ledd annet punktum.

172 Finansavtl. § 8 første ledd.

173 NOU 1994: 19 s. 122.

174 Hagstrøm (2011) s. 435.

175 Grøttjord (2014) s. 138.

176 Krüger (2017) i kommentar til finansavtl. § 21 første ledd, note 115.

kunde som både har tilgang til innskuddskonto og betalingstjenester i en bank vesentlig misligholder avtalen om innskuddskonto, vil banken trolig ikke kunne begrense hevingen til kun å omfatte innskuddskontoen. Kundens avtale om betalingstjenester må trolig også heves, ettersom det er rimelig å anta at midlene som stammer fra innskuddskontoen også anvendes ved bruk av betalingstjenester.

4.4 Saker om avvikling knyttet til hvitvasking

I sakene som har blitt brakt inn for Finansklagenemnda som gjelder avvikling av kundeforhold grunnet forhold knyttet til hvitvasking, er det primært tale om oppsigelse etter finansavtl. § 21 første ledd. I de tre sakene som presenteres, har bankene hatt plikter etter hvitvaskingsregelverket som har medført oppsigelse etter finansavtaleloven.

I FinKN-2016-294 gjaldt saken oppsigelse av kundeforhold som følge av opplysninger som fremkom som ledd i bankens plikt til å foreta løpende oppfølging. Ettersom kundens konti var etablert før hvitvaskingslovens ikrafttredelse, hadde ikke banken plikt til å avvikle kundeforholdet, jf. hvvl. (2009) § 34. Spørsmålet var likevel om det forelå saklig grunn for oppsigelse etter finansavtl. § 21. Kunden var tiltalt for heleri av omtrent 14 millioner kroner, som ble antatt å være utbytte fra straffbare handlinger. Disse midlene hadde kunden mest sannsynlig overført ved bruk av sine egne private konti som mellomkonti for pengestrømmene. Nemnda kom til at bankens oppsigelse var saklig og tilstrekkelig begrunnet med henvisning til et møte med kunden forut for oppsigelsen og til hvitvaskingslovens regler. Banken fikk medhold i saken.

FinKN-2018-363 gjaldt samme kunde som nevnt under sak om avvisning i FinKN-2018-364, men det gjaldt ulike konti i ulike banker – og derav flere saker. I denne saken hadde banken sagt opp kontoavtalen med kunden begrunnet i risiko for hvitvasking. Risikoen knyttet seg til kundens private konto som hadde blitt benyttet til transaksjoner med tilknytning til handel med bitcoin. Nemnda anså risikoen for hvitvasking etter hvvl. (2009) § 10 som betydelig ved virksomhet som bitcoinveksler. Det gjaldt særlig ettersom omfanget av denne virksomheten var stort i denne saken. Mot dette ble det vist til hensynet til bankens kontraheringsplikt, herunder at mangel på bankkonto ville ha store konsekvenser for kunden. Kunden ville stenges ute fra lovlig virksomhet og ikke ha anledning til å betale regninger og utføre andre transaksjoner fra bankkontoen. Likevel mente nemnda at hensynet til forebygging av hvitvasking måtte veie tyngre i denne saken. Banken fikk dermed medhold i saken, og oppsigelsen var saklig begrunnet.

I FinKN-2018-489 var spørsmålet om banken kunne si opp kundeforholdet begrunnet i at opplysningene kunden oppga, ikke var egnet til å bekrefte midlenes opprinnelse, jf. hvvl. (2009) § 10. Kunden hadde blitt kreditert for over 8 millioner kroner til sin private bankkonto over en

periode på 16 måneder. Banken mente at de fremlagte lånepapirene ikke kunne bekrefte at det var tale om reelle låneforhold, og følgelig at lånepapirene ikke kunne bekrefte hvor midlene kom fra. Ut fra en vurdering av de fremlagte dokumentene i saken, anså nemnda dokumentasjonen som utilstrekkelig for at banken skulle kunne gjennomføre kundetiltak etter hvitvaskingsloven. Oppsigelsen av kundeforholdet var derfor saklig etter finansavtl. § 21, og banken fikk således medhold i oppsigelsen.

I samtlige av de tre sakene har nemnda kommet til at saklig grunn for oppsigelse forelå og bankene har således fått medhold. De tre sakene viser imidlertid et visst spenn i hvilke momenter som gjør at saklighetskravet for oppsigelse anses oppfylt. Felles for disse sakene som har vært oppe for nemnda er at hensynet til å forebygge hvitvasking av utbytte veier tyngst. Til tross for at avvikling potensielt vil kunne ha alvorlige konsekvenser for kunden, slik som i FinKN-2018-363, kom nemnda til at banken hadde saklig grunn til å avvikle kundeforholdet.

Dommen fra Oslo tingrett av 30. april 2018 gjaldt også avvikling av privatkonto. Spørsmålet var om banken hadde grunnlag for oppsigelse av kontoavtalen etter finansavtl. § 21 første ledd. Det var enighet mellom partene at risiko knyttet til hvitvasking kunne gi saklig grunn til oppsigelse av kundeforhold, men uenigheten knyttet seg til hvorvidt handel med bitcoin innebar en risiko for hvitvasking eller ikke. Retten vurderte om omsetning av bitcoin i denne saken innebar risiko for hvitvasking. I denne saken hadde Kripos sporet svært mange transaksjoner som var tilknyttet ulovlige nettsider og transaksjoner som gikk via kundens konto, samt at det var utvilsomt at omfattende midler allerede hadde blitt hvitvasket gjennom hans virksomhet. Retten kom derfor til at omsetning av bitcoin i denne saken innebar en risiko for hvitvasking, og utgjorde en «*klart* saklig grunn» (min kursivering) for banken til å si opp kundeforholdet.[177]

Dommen er et eksempel på hvordan saklighetsvurderingen etter finansavtl. § 21 kan foretas, og hvilke momenter som trekkes frem i vurderingen av pliktene etter hvitvaskingsregelverket. Som tidligere påpekt, har tingrettsavgjørelser begrenset rettskildemessig verdi. Denne dommen er også anket til Borgarting lagmannsrett, og er derfor ikke rettskraftig etter tvisteloven § 19-14. Det er verdt å bemerke at anken kun gjelder lovligheten av bankens avslag på søknad om etablering av bankkonto etter finansavtl. § 14 første ledd. Det fremgår av kundens ankeerklæring til lagmannsretten at den rettslige anførselen om avvikling av privatkontoen er trukket. Denne anførselen vil derfor ikke behandles i ankeforhandlingen.[178]

[177] Oslo tingretts dom av 30. april 2018, s. 7–8.

[178] Bitmynt (2018) med kundens ankeerklæring til Borgarting lagmannsrett av 30. mai 2018.

4.5 Oppsummering

Etter analysen med praksis fra Finansklagenemnda, ser det ut til å være enkelte forhold som ofte kvalifiserer til avvikling av kundeforhold. Det gjelder midler som enten stammer fra straffbare handlinger eller i tilfeller hvor det er uvisshet knyttet til midlenes opprinnelse. Den tidligere hvvl. (2009) § 10 første ledd annet punktum la til grunn at avvikling skal skje dersom kundeforholdet medfører risiko for hvitvasking. Ordlyden er endret i den nye hvvl. § 24 fjerde ledd til at dersom kundetiltak som ledd i løpende oppfølging ikke kan gjennomføres, skal den rapporteringspliktige avvikle kundeforholdet. Dermed beror vurderingen av om det foreligger avviklingsplikt om det foreligger forhold på kundens side som gjør at gjennomføring av kundetiltak som ledd i løpende oppfølging ikke lar seg gjøre.

Plikten til å avvikle et allerede etablert kundeforhold vil generelt være mer inngripende for kunden enn å nektes et nytt kundeforhold eller utføring av transaksjon. I tråd med FATFs signaler om at «de-risking» er i strid med den risikobaserte tilnærmingen som skal foretas ved kundetiltak og løpende oppfølging, taler dette for at rapporteringspliktige i større grad etter den nye hvitvaskingsloven er forpliktet til å overvåke kundens transaksjonsmønster og adferd fremfor å avvikle kundeforholdet. I tilfeller hvor de innhentede opplysningene fra kunden tilsier at det foreligger høyere risiko for hvitvasking, er den rapporteringspliktige forpliktet til å identifisere og håndtere denne risikoen.[179]

[179] Prop. 40 L (2017–2018) s. 90.

5 Kontraheringspliktens rettslige forankring

I oppgaven så langt er det vist at banker har en plikt til å avvise nye kunder og transaksjoner, samt avvikle allerede etablerte kundeforhold etter hvvl. §§ 21 og 24 fjerde ledd og finansavtl. §§ 14 første ledd og 21. I det følgende oppstår spørsmålet om innholdet i bankers kontraheringsplikt, herunder når banker er forpliktet til å etablere kundeforhold. Deretter reises spørsmålet om kontraheringsplikten setter skranker for hvitvaskingsregelverket og når kontraheringsplikten kan bortfalle.

5.1 Kontraheringsplikt som en begrensning i avtalefriheten

Utgangspunktet i norsk rett er at det råder avtalefrihet. Prinsippet om avtalefrihet springer ut av bestemmelsen om at avtaler skal holdes «i alle deris Ord og Puncter, saasom de indgangene ere»[180]. Avtalefrihet innebærer at enhver som hovedregel bestemme om han eller hun ønsker å inngå en avtale og med hvem, i tillegg til å fastlegge innholdet i avtalen. Begrensninger i avtalefriheten må følge av lov eller annet rettsgrunnlag.[181] Prinsippet om avtalefrihet bygger på en forutsetning om avtalepartenes private autonomi og frivillighet til å inngå avtale.[182]

Avtalefriheten begrenses dersom det foreligger lovfestet kontraheringsplikt for en av partene. Kontraheringsplikt går ut på at en av partene har plikt til å inngå avtale. Dette er et snevert unntak fra hovedregelen om avtalefrihet og frihet til å velge avtalepart.[183] Hvor langt en slik plikt gjelder, beror på en avveining av sentrale forhold som monopolstilling, nødvendighetsgoder og offentlige tillatelser.[184] Det skilles mellom absolutt kontraheringsplikt og begrenset kontraheringsplikt. Absolutt plikt foreligger hvis leverandøren har en ubetinget plikt til å inngå avtale med kunden, mens en begrenset plikt gjelder dersom leverandøren har en saklig grunn til ikke å inngå avtale med kunden.[185]

5.2 Bankers alminnelige kontraheringsplikt etter finansavtaleloven § 14

En begrenset kontraheringsplikt følger av finansavtl. § 14 første ledd, og bestemmelsen omfatter banker som tidligere redegjort for. Den alminnelige kontraheringsplikten som følger av finansavtl. § 14 første ledd gjelder både dersom kunden er forbruker eller næringsdrivende.[186] Oppgaven er dog avgrenset til kun å kartlegge reglene for privatkunder, og dette begrunnes hovedsakelig ut fra hensynet til finansiell inkludering.[187] Enkelte finansielle

---

180 Lov 15. april 1687 om Kong Christian Den Femtis Norske Lov 5-1-2 (NL).

181 Giertsen (2014) s. 37.

182 Aasebø (2001) s. 804.

183 Giertsen (2014) s. 38.

184 Giertsen (2014) s. 37.

185 Giertsen (2014) s. 38.

186 Finansavtl. § 2 annet ledd annet punktum.

187 Prop. 40 L (2017–2018) s. 90.

tjenester anses som nødvendighetsgoder i dagens samfunn, slik som bankkonto og betalingskort. Kontraheringsplikten sikrer disse nødvendighetsgodene, og kan ses som et utslag av behovet for å beskytte privatpersoners grunnleggende rettigheter. Det samme beskyttelsesbehovet kan ikke sies å foreligge i like stor grad for bedriftskunder i næringsvirksomhet. Det kan begrunnes i at formålet med banktjenestene sjelden har preg av å være nødvendighetsgoder for bedriftskunder på samme måte som eksempelvis konto for å motta lønns- og sosialytelser for privatpersoner. Av hensyn til viktigheten av at personer sikres disse nødvendighetsgodene, bør det utvises en viss forsiktighet når det gjelder avvisning og avvikling av kundeforhold.

5.2.1 Hensyn bak bankers kontraheringsplikt

Bakgrunnen for at bankene har kontraheringsplikt kan begrunnes i to hensyn. For det første har allmennheten et behov for banktjenester. Et sentralt skille mellom banker og andre finansforetak, er at banker er avhengige av bankkonsesjon for å kunne drive tradisjonelle banktjenester. Med tradisjonelle banktjenester siktes det hovedsakelig til innskuddsvirksomhet som innebærer et viktig samfunnsoppdrag som påhviler bankene. Konsesjon innebærer at bankene er gitt et gode av det offentlige i form av tillatelse til å drive bank. I forlengelsen av å inneha bankkonsesjon, vil det også innebære et ansvar overfor allmennheten å tilby effektive ordninger for innskudd.[188] Bankene utgjør en vesentlig del av den finansielle infrastrukturen i samfunnet, som både forvalter allmennhetens likvide midler og skaper viktige verdier for sine kunder.[189]

Et annet viktig hensyn, er at allmennheten gis enkel tilgang til sikker plassering av innskudd i banken. Det er avgjørende for allmenheten å kunne oppbevare midler i banken i stedet for i kontant form, samt gis tilgang til konto for å foreta betalinger.[190] Dette må ses i lys av den digitale utviklingen av banktjenester hvor utviklingen i stadig større grad preges av elektroniske betalingsmåter. I land hvor banker nyter godt omdømme og tiltro blant allmennheten, er det større grunn til å tro at allmennheten plasserer innskudd i banken. Vissheten om at midlene kan oppnå en avkastning, vil være et argument for å plassere innskudd i banken. Det kan for øvrig pekes på at kunden også vil få en nyttig adgang til betalingssystemer.[191]

5.2.2 Omfanget av kontraheringsplikten

Kontraheringsplikten etter finansavtl. § 14 innebærer at banker ikke uten «saklig grunn» kan avslå å ta imot innskudd eller utføre betalingstjenester på vanlige vilkår.[192] Som redegjort for i

---

188 Keiserud (2017) i kommentar til finansforetaksloven § 2-2 første ledd, note 72.

189 NOU 1994: 19 s. 111.

190 NOU 1994: 19 s. 112.

191 NOU 1994: 19 s. 111.

192 NOU 1994: 19 s. 111.

kapittel 3.3.2, regnes «innskudd» å være innbetalinger og overføringer til konto.[193] Banker har en enerett til å drive innskuddsvirksomhet etter finansforetaksloven[194] § 2-2 første ledd, og kan derfor sies å ha en monopolstilling.[195] Kontraheringsplikten innebærer således et motstykke til monopolstillingen ettersom publikum i all hovedsak skal ha anledning til å plassere innskudd i banken.[196]

Som «betalingstjenester» etter finansavtl. § 11 dekkes blant annet tjenester som bankkonto, betalingskort, nettbank, BankID og pengeoverføringer. Ut fra en ordlydstolkning omfattes for øvrig ikke låneavtaler som bygger på en avtale mellom banken og kunden av den alminnelige kontraheringsplikt. Spørsmålet er hvilke betalingstjenester som omfattes av kontraheringsplikten etter finansavtl. § 14 første ledd.

Det fremgår av lovforslaget til ny finansavtalelov at det er uklart hvilke betalingstjenester som anses som nødvendige for å fungere i samfunnet, og dermed må tilbys i forlengelsen av den alminnelige kontraheringsplikten etter finansavtl. § 14.[197] Det nevnes konkret at det er uklart hvorvidt bestemmelsen innebærer en plikt til å tilby betalingstjenester gjennom kanaler som nettbank, avtalegiro og e-faktura. Utviklingen innenfor banksektoren går i retning av færre bankfilialer, og i økende grad digitale banktjenester.[198] Bruken av nettbank er svært utbredt i Norge, og alle landets banker tilbyr betalingstjenester gjennom bruk av nettbank.[199] Tilgang til nettbank krever at kunden enten legitimerer seg ved bruk av BankID (med kodebrikke, eller på mobil) eller ved kodebrikke *uten* BankID. Det kan argumenteres for at dersom kunden får tilgang til nettbank uten bruksbegrensninger, vil også avtalegiro og e-faktura være betalingstjenester som omfattes av bankenes alminnelige kontraheringsplikt.

Uten BankID vil kunden bare gis begrensede tilganger i sin nettbank og øvrige tilganger til bankens tjenester. Dette er av hensyn til en risikobasert tilnærming i forbindelse med bankens gjennomføring av kundetiltak ved identifisering av kunden. Det innebærer at kunden kun vil få tilgang til grunnleggende betalingstjenester, og vil blant annet ikke kunne signere avtaler i nettbanken. Dette må gjøres ved personlig oppmøte i banken i henhold til hvitvaskingsforskriften § 4-3 første ledd. Kunden vil heller ikke kunne anvende kodebrikken i andre banker eller nettbaserte tjenester enn hos den banken som har utstedt kodebrikken.

---

193 Keiserud (2017) i kommentar til finansforetaksloven § 2-2 første ledd, note 72.

194 Lov 10. april 2015 nr. 17 om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven).

195 Giertsen (2014) s. 38.

196 NOU 1994: 19 s. 111.

197 Justis- og beredskapsdepartementet (2017) s. 47.

198 Meld. St. 34 (2016–2017) s. 69.

199 Finanstilsynet (2016b)

5.3 Bankers utvidede kontraheringsplikt for grunnleggende betalingstjenester

Til nå har jeg redegjort for omfanget av den alminnelige kontraheringsplikten etter finansavtl. § 14 første ledd, herunder hvilke tjenester som normalt omfattes av kontraheringsplikten. Som nevnt i kapittel 3.3.4 er det i lovforslaget til ny finansavtalelov foreslått å implementere EUs betalingskontodirektiv som forplikter finansforetak å tilby betalingskonto med grunnleggende funksjoner. I lovforslaget slås det fast at kontraheringsplikten også gjelder *grunnleggende betalingstjenester*.[200]

Betalingskontodirektivet gjelder kun for «consumers»[201], dvs. forbrukere. Etter direktivet art. 16 nr. 2 gis alle forbrukere med lovlig opphold i EU mulighet til å opprette betalingskonto med grunnleggende funksjoner. Tilgang til grunnleggende betalingstjenester muliggjør at flere kan betale regninger, motta lønn og sosiale ytelser gjennom en betalingskonto. Dette anses som en nødvendighet i dagens samfunn.[202] Hva som regnes som en konto med grunnleggende funksjoner følger av betalingskontodirektivet art. 17. Det skal omfatte betalingstjenester som gjør det mulig å åpne, bruke og avslutte kontoen.[203] I tillegg skal betalingstjenestene gjøre det mulig å sette inn og ta ut midler, samt utføre betalingstransaksjoner.[204]

I lovforslaget til ny finansavtalelov ble det reist spørsmål om direktivet forutsetter at betalingskontoer med grunnleggende funksjoner skal være en særskilt kontotype eller om det kun stilles krav til at slik betalingskonto skal holdes atskilt fra betalingskontoer som også har utvidede funksjoner. Departementet tolker direktivet slik at det ikke er krav om at betalingskonto med grunnleggende funksjoner skal være en særskilt kontotype. I forlengelsen av dette, ble det reist spørsmål hvorvidt betalingskontoer med grunnleggende funksjoner må tilbys som et eget produkt. På den ene siden vil et skille mellom konto med grunnleggende funksjoner og øvrige konti gjøre det tydeligere overfor kunden hvilke produkter som tilbys fra bankens side. På den annen side vil det kunne oppleves som stigmatiserende overfor kundene det gjelder, å søke om konto med grunnleggende funksjoner som skiller seg fra andre typer konti.[205]

5.4 Legitimasjonskrav

For at kunder skal gis tilgang til betalingstjenester som omfattes av bankenes kontraheringsplikt, stilles enkelte krav til kundens legitimasjon. Legitimasjonskrav er

---

200 Justis- og beredskapsdepartementet (2017) s. 49.

201 Dir 2014/92/EU art. 1 nr. 1.

202 Justis- og beredskapsdepartementet (2017) s. 46.

203 Dir 2014/92/EU art. 17 nr. 1 bokstav a.

204 Dir 2014/92/EU art. 17 nr. 1 bokstav b til d.

205 Justis- og beredskapsdepartementet (2017) s. 48.

hovedsakelig begrunnet i kjenn din kunde-prinsippet etter hvvl. § 9. Jeg redegjør for utgangspunktet som gjelder for gyldig legitimasjon, og deretter trekker jeg frem enkelte betalingstjenester som det knyttes særskilte bemerkninger til i forbindelse med krav til legitimasjon.

Hvitvaskingslovgivningens regler om legitimasjonskontroll utfylles av Finanstilsynets rundskriv fra 2016. Som gyldig legitimasjon regnes i utgangspunktet pass (ikke nødpass), førerkort, bankkort med bilde, nasjonale ID-kort utstedt av EØS-land, norsk utlendingspass, norsk reisebevis for flyktninger og BankID.[206] Dette danner utgangspunktet for hvilke legitimasjonskrav som stilles for å få tilgang til betalingstjenester som bankkonto og betalingskort. Hvilke krav som stilles til gyldig legitimasjon for fysiske personer, må imidlertid vurderes konkret ut fra en risikobasert tilnærming i tråd med kjenn din kunde-prinsippet etter hvvl. § 9.

Ettersom nettbank er en utbredt betalingstjeneste som tilbys av alle landets banker, vil jeg særlig knytte noen bemerkninger til legitimasjonskrav som stilles for å få tilgang til nettbank. For å opprette avtale om BankID, må kunden enten fremlegge gyldig norsk pass, dokumenter likestilt med norsk pass (norsk utlendingspass eller reisebevis for flyktninger) eller utenlandsk pass. Unntaksvis kan kravet om pass fravikes dersom banken er sikker på personens identitet, og dersom kunden etablerte sitt kundeforhold i banken før 1. mars 2007, eller at kravet til fremleggelse av pass vil innebære en urimelig merbelastning for vedkommende. Dersom kravet til pass fravikes, skal kunden fremlegge annen form for legitimasjonsdokument som følger av hvitvaskingsloven med forskrift.[207] For fysiske personer må dokumentene være utstedt av offentlig myndighet med betryggende kontrollrutiner, inneholde fullt navn, navnetrekk, fotografi, og fødselsnummer eller D-nummer.[208] D-nummer er et identitetsnummer for utenlandske personer som ikke har norsk fødselsnummer.[209] Dersom kunden ikke oppfyller disse kravene, kan ikke BankID utstedes.

I tilfeller hvor kunden ikke har BankID, vil den kun ha tilgang til nettbank med kodebrikke fra banken. Norsk fødselsnummer eller D-nummer er likevel nødvendig for slik tilgang.[210] Det innebærer at dersom kunden hverken har norsk fødselsnummer eller D-nummer, kan vedkommende ikke gis tilgang til nettbank. Det er verdt å merke seg at hvitvaskingsforskriften § 4-3 annet ledd oppstiller tilleggskrav til legitimasjonsdokument der personen hverken har fødselsnummer eller D-nummer. Slik jeg ser det, viser dette at banker stiller strengere krav til

---

206 RFT-2016-24 punkt 2.3.

207 BankID Norge AS (2017) s. 7.

208 Hvitvaskingsforskriften § 4-3 første og annet ledd, med hjemmel i hvvl. § 12 sjette ledd.

209 Skattetaten (udatert).

210 Se eksempelvis nettsidene til DnB, Nordea, Danske Bank og Handelsbanken som alle krever dette.

kundens legitimasjonsdokumenter for opprettelse av nettbank enn det som ellers følger av hvitvaskingsregelverket.

Sammenlignet med det å opprette avtale om BankID, kan det etter Finanstilsynets rundskriv tyde på at flere gyldige legitimasjonsdokumenter kan godtas for avtaler om grunnleggende betalingstjenester. I henhold til rundskrivet vil bankkort med bilde og nasjonale ID-kort utstedt av et EØS-land kunne anses som gyldig legitimasjonsdokument ved opprettelse av konto med grunnleggende tjenester. Dette forutsetter at de kvalitative kravene etter hvvl. § 12 første ledd og hvitvaskingsforskriften § 4-3 er oppfylt.

5.5 Bortfall av kontraheringsplikt

Som nevnt innledningsvis, er kontraheringsplikten etter finansavtl. § 14 første ledd kun en begrenset plikt. Det innebærer at plikten bortfaller dersom banken har «saklig grunn» til ikke å inngå avtale med kunden.[211] I forarbeidene til finansavtaleloven nevnes hvitvasking av penger eller manglende legitimasjon av kunden som eksempler på lovlige avvisningsgrunnlag som medfører at kontraheringsplikten bortfaller.[212] Dette gjelder både etter den alminnelige kontraheringsplikten og etter den utvidede kontraheringsplikten for grunnleggende betalingstjenester.

5.6 Oppsummering

Hovedregelen i norsk rett er at det råder avtalefrihet, og kontraheringsplikten i finansavtl. § 14 første ledd representerer en begrensning i avtalefriheten. Innledningsvis stilte jeg spørsmål om hva kontraheringsplikten innebærer og omfanget av plikten. Kontraheringsplikten innebærer at banker i utgangspunktet er forpliktet til «å ta imot innskudd eller utføre betalingstjenester på vanlige vilkår» etter finansavtl. § 14 første ledd. Eksempler på betalingstjenester som omfattes av kontraheringsplikten er bankkonto og betalingskort. For at kunden skal ha tilgang til slike betalingstjenester, stilles det krav til gyldige legitimasjonsdokumenter. Nettbank vil bare kunne omfattes dersom kunden enten har BankID eller kodebrikke utstedt fra banken.

I Justis- og beredskapsdepartementets forslag til ny finansavtalelov, er det foreslått å gjennomføre EUs betalingskontodirektiv i norsk rett. Dersom lovendringene vedtas i norsk rett vil dette blant annet kunne få betydning for hvilke grunnleggende betalingstjenester som omfattes av bankers kontraheringsplikt. Formålet er å sikre at forbrukere får tilgang til grunnleggende betalingstjenester.[213]

---

[211] Finansavtl. § 14 første ledd.

[212] NOU 1994: 19 s. 113.

[213] Dir 2014/92/EU art. 16 nr. 1.

6 Avsluttende bemerkninger

Denne oppgaven har sett nærmere på hvitvaskingslovgivningens krav om å avvise og avvikle kundeforhold. Problemstillingen kommer på spissen dersom kundetiltak ikke lar seg gjennomføre.

Kundetiltak skal gjennomføres enten før etablering av kundeforholdet, før transaksjonen foretas eller som ledd i den løpende oppfølgingen av et allerede etablert kundeforhold. En gjennomgang av eksempler fra nemnds- og rettspraksis tyder på at avvisning og avvikling av kundeforhold aksepteres hvor det er knyttet uvisshet rundt midlenes opprinnelse og manglende identifikasjon av kunden som skyldes forhold på kundens side som gjør at kundetiltakene ikke lar seg gjennomføre. Det er ikke tilstrekkelig at kundetiltakene innebærer en høyere kostnad og ressursbruk for bankene. På tidspunktet da dommen fra Oslo tingrett ble avsagt, var ikke kryptovaluta regulert i Norge.[214] Hvvl. § 4 femte ledd gir nå forskriftshjemmel til å utvide hvitvaskingslovens anvendelsesområde for foretak som formidler oppbevaringstjenester for virtuell valuta. Etter hvitvaskingsforskriften § 1-3 første ledd er tilbydere av vekslingstjenester mellom virtuell valuta og offisiell valuta blitt rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven. Departementet begrunnet lovendringen i at risikoen for misbruk til hvitvasking og terrorfinansiering er klart identifisert i virksomhet knyttet til virtuell valuta.[215] At slike tilbydere nå er rapporteringspliktige, innebærer at tilbyderne må etterleve hvitvaskingslovgivningen, herunder krav til gjennomføring av kundetiltak og identifisering av kunder.

Ved avvisning og avvikling av kundeforhold er det to bærende hensyn som gjør seg gjeldende, som begge kan se ut til å bli styrket gjennom lovgivningen. På den ene siden står hensynet til å forebygge og avdekke hvitvasking, herunder tiltakene i loven som skal beskytte det finansielle systemet og samfunnet som helhet.[216] Hvitvaskingsloven stiller strengere og mer omfattende krav til bankenes gjennomføring av kundetiltak enn den tidligere hvitvaskingsloven av 2009. I tråd med «kjenn din kunde»-prinsippet er identifikasjon av kunden et helt sentralt kundetiltak som skal gjennomføres. De utvidede reglene om kundetiltak innebærer blant annet at reglene om identifisering av politisk eksponerte personer og reelle rettighetshavere vil kunne medføre en vesentlig økning i intensiteten ved gjennomføring av kundetiltak etter den nye hvitvaskingsloven. Ettersom såkalt at «de-risking» er i strid med den risikobaserte tilnærmingen som skal foretas ved kundetiltak og løpende oppfølging, taler dette for at banker i større grad etter den nye hvitvaskingsloven er forpliktet overvåke kundens transaksjonsmønster og adferd fremfor å avvikle etablerte kundeforhold.

---

[214] Oslo tingretts dom av 30. april 2018, s. 2.

[215] Prop. 40 L (2017–2018) s. 44.

[216] Hvvl. § 1 første og annet ledd.

På den annen side står bankenes kontraheringsplikt, hovedsakelig begrunnet i hensynet til finansiell inkludering. Dersom lovforslaget om å gjennomføre EUs betalingskontodirektiv vedtas i norsk rett, vil det kunne innebære en styrking av individrettigheter hovedsakelig for forbrukeres tilgang til banktjenester gjennom grunnleggende betalingstjenester.

Hvitvaskingsskandalen i Danske Bank er et eksempel på hvilke konsekvenser som kan oppstå når det ikke gjennomføres tilstrekkelige kundetiltak og kontroll av bankens kunder. Justis- og beredskapsdepartementet har i Nasjonal risikovurdering for 2018 slått fast at som totalleverandør av finansielle tjenester er særlig banker eksponert for å bli utnyttet til hvitvasking.[217] Det er derfor grunn til å tro at banker så vel som andre finansinstitusjoner er mer proaktive i sitt forebyggingsarbeid mot hvitvasking i dag enn før. Begrunnelsen for et økt fokus på forebyggingsarbeid kan skyldes vesentlig høyere overtredelsesgebyrer og at det stilles strengere krav til virksomhetens interne rutiner og kontroll som i større grad enn før må forankres i virksomhetens øverste ledelse.

Inntil problemstillingen kommer opp for domstolene, er det noe uklart hvor langt rekkevidden av banker plikt til å avvise og avvikle kundeforhold strekker seg etter hvitvaskingslovgivningen før plikten begrenses av kontraheringsplikten. Hensynet til effektiv etterlevelse av hvitvaskingsregelverket tilsier imidlertid at kontraheringsplikten etter finansavtl. § 14 første ledd i enkelte tilfeller bør innskrenkes der det oppstår konflikt mellom de ulike regelsettene. Dette begrunnes ut fra det å kunne verne samfunnet mot økonomisk kriminalitet, herunder hvitvasking.

[217] Justis- og beredskapsdepartementet (2018) s. 43.

7 Kilderegister

Lover

1687	Lov 15. april 1687 om Kong Christian Den Femtis Norske Lov (NL).
1989	Lov 16. juni 1989 nr. 69 om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven).
1992	Lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven).
1999	Lov 25. juni 1999 nr. 46 om finansavtaler og finansoppdrag (finansavtaleloven).
2005	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).
2005	Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).
2009	Lov 6. mars 2009 nr. 11 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsloven 2009).
2009	Lov 19. juni 2009 nr. 81 om endring til finansavtaleloven mv. (endringslov til finansavtaleloven mv.).
2015	Lov 10. april 2015 nr. 17 om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven).
2016	Lov 17. juni 2016 nr. 29 om godkjenning av klageorganer for forbrukersaker.
2018	Lov 1. juni 2018 nr. 23 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven).

Forskrifter

2009	Forskrift 13. mars 2009 nr. 302 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsforskriften 2009).
2018	Forskrift 14. september 2018 nr. 1324 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsforskriften).

2018	Forskrift 14. september 2018 nr. 1326 om ikraftsetting av lov 1. juni 2018 nr. 23 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering.

Forarbeider

Norges offentlige utredninger

NOU 1994: 19	Finansavtaler og finansoppdrag.
NOU 2007: 10	Om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering – Gjennomføring av EØS-regler tilsvarende EUs tredje hvitvaskingsdirektiv i norsk rett
NOU 2016: 27	Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering II (andre delutredning).

Proposisjoner

Ot.prp. nr. 41 (1998–1999)	Om lov om finansavtaler og finansoppdrag (finansavtaleloven).
Ot.prp. nr. 3 (2008–2009)	Om lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsloven).
Ot.prp. nr. 94 (2008–2009)	Om lov om endringer i finansavtaleloven mv. (gjennomføring av de privatrettslige bestemmelsene i direktiv 2007/64/EF).
Prop. 125 L (2013–2014)	Lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven).
Prop. 40 L (2017–2018)	Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven).

Andre offentlige publikasjoner

Innst. O. nr. 84 (1998–1999)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om finansavtaler og finansoppdrag (finansavtaleloven).
JDLOV-2001-1428	Finansavtaleloven § 14 – avvisning av å motta innskudd eller å utføre betalingsoppdrag.
RFT-2016-24 (2016)	Finanstilsynets rundskriv RFT-2016-24, *Veiledning – hvitvaskingsregler* (2016).
Meld. St. 34 (2016–2017)	Finansmarkedsmeldingen 2016–2017.

Justis- og beredskaps-departementet (2017) — Høringsnotat – revisjon av finansavtaleloven, 07.09.2017, https://www.regjeringen.no/contentassets/049a4c21f40d4144b083aaebd5e34ccd/horingsnotat-ny-finansavtalelov.pdf [sist besøkt 21.11.2018]

Justis- og beredskaps-departementet (2018) — Justis- og beredskapsdepartementet. *Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering i Norge 2018* (2018), https://www.regjeringen.no/contentassets/58f96ea9756d4457be3095609624d96d/nasjonal-riskikovurdering.pdf [sist besøkt 24.11.2018].

Innst. 271 L (2017–2018) — Om lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven).

Internasjonale rettskilder

Wienkonvensjonen (1988) — The United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988).

Dir 2005/60/EC — Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing [EUs tredje hvitvaskingsdirektiv].

Dir 2014/92/EU — Directive 2014/92/EU of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on the comparability of fees related to payment accounts, payment account switching and access to payment accounts with basic features [Betalingskontodirektivet].

Dir 2015/849/EU — Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC [EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv].

Dir 2018/843/EU — Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system

for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU [EUs femte hvitvaskingsdirektiv].

Domsregister

Høyesterettspraksis

Rt. 2008 s. 645

Rt. 2010 s. 1638

Rt. 2011 s. 1

Underrettspraksis

Oslo tingretts dom av 30. april 2018 (17-173396TVI-OTIR/01)

EU-domstolen

Case C-235/14 Safe Interenvíos SA v. Liberbank SA and others. ECLI:EU:C:2016:154.

Praksis fra Finansklagenemnda Bank

BKN-2009-69

BKN-2010-173

FinKN-2014-208

FinKN-2016-294

FinKN-2017-508

FinKN-2018-304

FinKN-2018-363

FinKN-2018-364

FinKN-2018-489

Juridisk litteratur

Aasebø (2001)	Aasebø, Kristoffer. «Saklighetskrav til forretningsavtaler i et marked med rettslige etableringssperrer», *Tidsskrift for rettsvitenskap* (2001), s. 789-869.
Andenæs (2016)	Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 6. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2016.
Bankklagenemnda (2000)	Bankklagenemndas praksis. *Bank- og pengerettslige emner: En gjennomgang av bank- og pengerettslige emner belyst med saker fra Bankklagenemnda*, 2. utg., Oslo: SPAMA, 2000.
Eckhoff og Helgesen (2001)	Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære*, 5. utg. ved Jan Helgesen, Oslo: Universitetsforlaget, 2001.
Giertsen (2014)	Giertsen, Johan. *Avtaler*, 3. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2014.
Grøttjord (2014)	Grøttjord, Børge og Karl Rosén. *Finansavtaleloven med kommentarer*, Oslo: Gyldendal Akademisk, 2014.
Hagstrøm (2011)	Hagstrøm, Viggo. *Obligasjonsrett*, 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2011.
Keiserud (2017)	Keiserud, Jørgen. «Kommentar til finansforetaksloven» i *Norsk lovkommentar, Gyldendal Rettsdata* (2017) [sist besøkt 21.11.2018].
Krüger (2017)	Krüger, Kai. «Kommentar til finansavtaleloven» i *Norsk lovkommentar, Gyldendal Rettsdata* (2017) [sist besøkt 21.11.2018].
Matningsdal (2018)	Matningsdal, Magnus. «Kommentar til straffeloven» i *Norsk lovkommentar, Gyldendal Rettsdata* (2018) [sist besøkt 21.11.2018].
Rui (2012)	Rui, Jon Petter. *Hvitvasking: Fenomenet, regelverket, nye strategier*, Oslo: Universitetsforlaget, 2012.
Rørholt (2018)	Rørholt, Kristine Frivold. «Kommentar til hvitvaskingsloven» i *Norsk lovkommentar, Gyldendal Rettsdata* (2018) [sist besøkt 21.11.2018].
Sejersted (2004)	Sejersted, Fredrik, Finn Arnesen, Sten Foyn m.fl. *EØS-rett*, 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2004.

Tøssebro (2015) Tøssebro, Henriette N. «Rettspraksis», i *Innføring i juridisk metode*, Sverre Blandhol, Henriette N. Tøssebro og Øystein Skotheim, Jussens Venner nr. 6 (2015) volum 50 s. 310–345.

Nettsider

BankID Norge AS (2017) BankID Norge AS. *Regler om BankID* (2017), https://www.bankid.no/globalassets/dokumenter/apne-sider/regler-om-bankid/regler-om-bankid-15.03.2018.pdf [sist besøkt 21.11.2018].

Baselkomiteen (1988) Baselkomiteen. *Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money-Laundering* (1988), https://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf [sist besøkt 21.11.2018].

Bitmynt (2018) Bitmynt. *Anke til lagmannsretten av 30. mai 2018* (2018), https://bitmynt.no/sturle/2018-05-30_Anke_til_lagmannsretten.pdf [sist besøkt 22.11.2018].

FATF (2012) Financial Action Task Force (FATF). *The FATF Recommendations: International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation* (2012), www.fatf-gafi.org/recommendations.html [sist besøkt 21.11.2018].

FATF (2015) Financial Action Task Force (FATF). *FATF takes action to tackle de-risking* (2015), http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatf-action-to-tackle-de-risking.html [sist besøkt 21.11.2018].

FATF (2018) Financial Action Task Force (FATF). *Professional Money Laundering* (2018), http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/Professional-Money-Laundering.pdf [sist besøkt 21.11.2018].

FATF (udatert) Financial Action Task Force (FATF). *Who we are*, http://www.fatf-gafi.org/about/whoweare/#d.en.11232 [sist besøkt 21.11.2018].

Finans Norge (2017) — Finans Norge. *Tid for finansiell inkludering* (2017), https://www.finansnorge.no/aktuelt/nyheter/2017/08/tid-for-finansiell-inkludering/ [sist besøkt 21.11.2018].

Finanstilsynet (2016a) — Finanstilsynet. *Hvitvasking og terrorfinansiering* (2016), https://www.finanstilsynet.no/tema/hvitvasking-og-terrorfinansiering/ [sist besøkt 21.11.2018].

Finanstilsynet (2016b) — Finanstilsynet. *Betalingstjenester og betalingssystemer* (2016), https://www.finanstilsynet.no/forbrukerinformasjon/betalingstjenester-og-betalingssystemer/ [sist besøkt 21.11.2018].

Georgsen (2018) — Ragnhild Georgsen. *Direkte og indirekte eierskap – et oppslagsverk for identifikasjon av reelle rettighetshavere,* utgitt av Tax Justice Network Norge og Norsk Øko-forum (2018), http://www.taxjustice.no/uploads/documents/Direkte_og_indirekte_eierskap_okt_2018_ensidig.pdf [sist besøkt 21.11.2018].

Heltne (2018) — Heltne, Lars og Jacob Trumpy. *Danske Bank etterforskes for hvitvasking* (2018), https://www.dn.no/marked/danske-bank/finans/danske-bank-etterforskes-for-hvitvasking/2-1-392717 [sist besøkt 21.11.2018].

Kolberg (2018) — Kolberg, Marit. *Danske Banks toppsjef går av etter hvitvaskingsskandale* (2018), https://www.nrk.no/urix/danske-banks-toppsjef-gar-av-etter-hvitvaskingsskandale-1.14213653 [sist besøkt 21.11.2018].

Kvale (2018) — Kvale, Anders Nybakken. *Danske Bank kan få bøter på 12,6 milliarder danske kroner* (2018), https://www.dn.no/marked/hvitvasking/danske-bank/morgan-stanley/danske-bank-kan-fa-boter-pa-126-milliarder-danske-kroner/2-1-434158 [sist besøkt 21.11.2018].

Skatteetaten (udatert) — Skatteetatens nettside (under fanene Person, Utenlandsk, Norsk identitetsnummer, D-nummer), https://www.skatteetaten.no/person/utenlandsk/norsk-identitetsnummer/d-nummer/ [sist besøkt 21.11.2018].

Torgersen (2018) — Torgersen, Hans Henrik. *Nordea i hvitvaskings-spagat etter medieoppslag* (2018), https://aksjelive.e24.no/article/oRbJJm [sist besøkt 21.11.2018].

Vanvik (2018) — Vanvik, Harald. *Nektes å handle bitcoin gjennom Nordea* (2018), https://www.dn.no/nyheter/2018/05/04/1052/Jus/nektes-a-handle-bitcoin-gjennom-nordea [sist besøkt 21.11.2018].

Økokrim (2010) — Økokrim ved Enheten for finansiell etterretning (EFE). *Årsrapport 09* (2010), www.hvitvasking.no/globalassets/efe_arsrapport_2009.pdf [sist besøkt 21.11.2018].